

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

KURINPITOLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KURINPITOMENNETTELYYN JOUKKO-OSASTOSSA

Kandidaatintutkielma

Kadetti

Toni Hult

Kadettikurssi 98.

Panssariopintosuunta

Maaliskuu 2014

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 98. Kadettikurssi	Linja Panssariopintosuunta
Tekijä Kadetti Toni Hult	
Tutkielman nimi KURINPITOLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KURINPITOMENETTELYYN JOUKKO-OSASTOSSA	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Maaliskuu 2014	Tekstisivuja 40 Liitesivuja 3
TIIVISTELMÄ <p>Vuoden 1999 perustuslakiuudistus jätti jälkeensä oikeusristiriitoja sotilasoikeudenhoidon kanssa. Perusoikeuksien korostuminen yleisessä hierarkiassa johti sotilaskurinpitolain uudistustarpeeseen. Puolustusvoimissa toteutetaan viisi tuhatta esitutkintaa vuodessa, eli sotilasoikeudenhoito on varsin olennainen osa puolustusvoimien rauhan ajan tehtäviä. Sotilaskurinpitolain uudistuksen vaikutusten huomioiminen on olennaista sekä virkamiesten, että asevelvollisuuttaan suorittavien varusmiesten perusoikeuksien toteutumisen kannalta.</p> <p>Tutkimuksen kohteena on kurinpitomenettelyn toteutus, kurinpitomenettelyyn osallistuvien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet, oikeusturvakeinot, lakiuudistuksen sisältö ja lakiuudistuksen vaikutukset. Päättökysymykseni on: miten kurinpitolainsäädännön uudistus vaikuttaa kurinpitomenettelyn toteutukseen kokonaisuutena? Tutkimusmenetelmä on oikeusdogmatiikka, jonka tehtävänä on tulkita ja systematisoida lainsäädäntöä. Tutkimuksen lähteinä ovat hallituksen esitykset, ajantasainen lainsäädäntö ja puolustusvoimien sisäiset ohjeet ja määräykset kurinpitomenettelyyn liittyen.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että tulevaisuudessa yksilön oikeusturva paranee huomattavasti uuden kaksiportaisen muutoksenhakumenettelyn ansiosta, jossa muutoksenhakuajan pitenee ja muutoksenhakuoikeus laajenee myös nykyisiin kurinpito-ojennuksiin. Aiheettomasti rangaistulle henkilölle tulee oikeus rahalliseen hyvitykseen. Väepelin asema kurinpitoesimiehenä korostuu toimivaltuuksien laajentamisen myötä. Tulevaisuuden ongelmana on, että muutoksenhakumenettelyn luoma työmäärä voi lähteä hallitsemattomaan kasvuun tulevaisuudessa.</p>	
AVAINSANAT Kurinpitomenettely, esitutkinta, kurinpitolainsäädäntö, kurinpitoesimies, sotilaskurinpitolaki, muutoksenhaku, hyvitys,	

KURINPITOLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KURINPITOMENETTELYYN JOUKKO-OSASTOSSA

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	SOTILASKURINPIDON NYKYTILA.....	3
1.2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
1.3	TUTKIMUSMENETELMÄT	4
1.4	TUTKIMUKSEN RAJAUS.....	5
1.5	AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	6
1.6	ESITUTKINTA- JA PAKKOKEINOLAIN SEKÄ LAIN RIKOSTORJUNTA PUOLUSTUSVOIMISSA UUDISTUS.....	6
1.7	LAKI SOTILASKURINPIDOSTA JA RIKOSTORJUNNASTA PUOLUSTUSVOIMISSA - KEHITYS.....	7
2	KURINPITOMENETTELYN TOTEUTUS ENNEN LAKIUUDISTUSTA.....	8
2.1	KURINPITOMENETTELYN EDELLYTYKSET	9
2.2	KURINPITOMENETTELYN OHJEISTUS.....	9
2.3	ESITUTKINTA PÄÄTÖKSENTEON PERUSTANA	11
2.4	KURINPITO PÄÄTÖS.....	12
2.5	TÄYTÄNTÖÖNPANO	13
2.6	KURINPITOMENETTELYN VALVONTA.....	13
3	KURINPITOMENETTELYYN OSALLISTUVIEN HENKILÖIDEN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET...15	
3.1	TUTKINNANJOHTAJA JA -TOIMITTAJA	15
3.2	TUTKIJAT	16
3.3	TUTKIJAN JA KURINPITOESIMIEHEN ESTEELLISYYS.....	17
3.4	ASIANOSAISTEN OIKEUDELLINEN ASEMA	18
3.5	TODISTAJA	20
3.6	KUULUSTELUTODISTAJA	21
3.7	SOTILASLAKIMIES JA SOTILASLAKIMIEHEN LAUSUNTO	22
3.8	OIKEUSUPSEERI.....	22
4	SOTILASKURINPITOLAIN UUDISTUS.....	24
4.1	TÄRKEIMPIÄ SOTILASKURINPITOLAIN UUDISTUKSEN TAVOITTEITA	24
4.2	MUUTOKSENHAKUMENETTELYN NYKYTILA	26
4.3	MUUTOKSENHAKUMENETTELY TULEVAISUUDESSA	26
4.4	RATKAISUPYYNNÖN JA KURINPITOVALITUKSEN SISÄLTÖ	28
4.5	HYVITYS.....	29
4.6	MUUTOKSET POISTUMISKIELLON TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA	30
4.7	KURINPITOESIMIEHEN TOIMIVALLAN MUUTOKSET	32
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	33
5.1	POISTUMISKIELLON TÄYTÄNTÖÖNPANON UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET	33
5.2	MUUTOKSENHAKUMENETTELYN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET	34
5.3	VÄÄPELIN ASEMA KURINPITOESIMIEHENÄ	35
5.4	UUDISTUKSEN LUOMA KOULUTUSTARVE	37
5.5	JOUKKO-OSASTON KOMENTAJAN JA OIKEUSUPSEERIN ASEMA	38
6	TUTKIMUSKRIITIKKI JA JATKOTUTKIMUSTARVE.....	40

LÄHTEET

LIITTEET

KURINPITOLAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSEN VAIKUTUKSET KURINPITOMENETTELYYN JOUKKO-OSASTOSSA

1 JOHDANTO

Sotilaallisella kurilla tarkoitetaan annettujen ohjeiden ja käskyjen tinkimätöntä noudattamista. Sotilaallisen toiminnan vaarallisen luonteen vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että sen henkilöstö – niin palkattu henkilökunta kuin asevelvollisetkin – toimivat kurinalaisesti. Kurin heikkeneminen vähentää puolustusvoimien kykyä toteuttaa sille käskettyjä tehtäviä sekä saattaa asettaa puolustusvoimissa palvelevat henkilöt jopa hengenvaaraan palvelusturvallisuuden kärsiessä. Kurin ylläpitämiseksi ja tehtäviensä toteuttamiseksi puolustusvoimille on säädetty laillinen oikeus ylläpitää kuria itsenäisesti. Lainopillinen kehitys ja oikeuskäytäntöjen kehitys vaikuttavat myös puolustusvoimiin, minkä vuoksi puolustusvoimien lakisäätteiset tehtävät, oikeudet ja menettelytavat on myös kehitettävä vastaamaan yhteiskunnan lainsäädäntöä.

Sotilasrikoksista säädettiin pitkään itsenäisyyden ajan alussa säädetyllä erillisellä sotaväen rikoslalla (71/1919).¹ Kyseinen laki oli ankara ja sen rangaistukset olivat huomattavasti tiukemmat kuin nykyäänä tulisi kuuloonkaan. Sotaväen rikoslaki säilyi vuoteen 1984 asti lähes muuttumattomana lukuun ottamatta vuonna 1972 tehtyä lievennystä lain rangaistusasteikkoihin. Rangaistusten ankaruutta ja eri tekojen laajaa kriminalisointia perusteltiin kurin ja järjestyksen ylläpitämisen tarpeella ja järjestelmän tehokkuusvaatimuksella.² Sotaväessä oli vielä siihen aikaan varsin tuoreessa muistissa sotakokemukset ja sodan edellyttämät vaatimukset joukon toiminnalle. Vuonna 1984 sotaväen rikoslaki sellaisenaan kumottiin ja siirrettiin rikoslakiin sotilasrikoksia käsitteleväksi 45 luvuksi. Sotilaskurinpitoon liittyviä lakeja uudistettiin ja tarkennettiin edellisen kerran 2000-luvun alussa. Lain modernisoinnille nähtiin tarvetta, sillä sotilaskurinpitolakiin ei ollut tehty suuria muutoksia vuoden 1984 jälkeen.

¹ Ojala Timo, *Uudistuneet sotilasrikokset*, Pääesikunnan oikeudellinen osasto, Vammala, 2001, s. 7.

Edellä mainitut lakiuudistukset ovat vaikuttaneet enimmäkseen sotilasrikosten määrittelyyn. Vuoden 2014 alussa voimaan tuleva uudistus ei vaikuta rikosasioiden määrittelyyn vaan rikosasioiden käsitteelyyn. Sotaväen rikoslain aikaan perusteet kurinpidolle löytyivät sotaväen rikoslain 14 §:n perusteella säädetyistä sotilaskurinpitoasetuksesta (435/1972). Asetuksella myönnettiin kurinpitoesimiehelle oikeus määrätä kurinpitotoimin alaiselleen järjestysrangaistus tai kurinpito-ojennus.³ Oikeusturvakeinoksi rangaistulle annettiin mahdollisuus tarkastuspyyntöön kurinpitorangaistuksen kohdalla ylemmän kurinpitoesimiehen toimittamana. Ojennuksen osalta ainoa oikeusturvakeino oli kantelu.⁴ Kurinpitojärjestelmä oli vuodesta 1972 eteenpäin muodoltaan varsin samankaltainen kuin nykyään. Sotilaskurinpitoa julkisoikeudellisella saralla hoitivat ennen vuotta 1984 erilliset sota-oikeudet, joissa syyttäjinä toimivat sotilaslakimiehet.⁵ Järjestelmää muokattiin rauhan aikaa varten siten, että lailla siirrettiin sotilasrikosten käsittely yleisiin alioikeuksiin ja erilliset sota-oikeudet lakkautettiin. Sotilaskurinpitolaki (331/1983) säädettiin määräämään kurinpitomenettelystä puolustusvoimissa – sellaisena kuin se myös nykypäivänä tunnetaan. Se tuli voimaan 1.1.1984. Tämän myötä sotilasorganisaation oikeudenhoitoa johtivat ja toteuttivat kurinpitoesimiehet sotilaslakimiesten ja oikeusupseerien avustamana. Sotilaslakimiesten syyttäjän tehtävät sotilasoikeudenkäyntiasioissa siirrettiin yleisille syyttäjille vuonna 2001.⁶

Sotilaskurinpitolaki, esitutkinta- ja pakkokeinolaki, laki poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa sekä sotilasoikeudenkäyntilaki sisältävät säännöspohjan kurinpitoasioiden käsitteelyyn. Edellä mainituista laeista kolme ensimmäistä halutaan uudistaa vastaamaan nykypäivän standardeja. Yhteiskunnan määrittämät säädökset kehittyvät jatkuvasti, joten myös puolustusvoimien on kehitettävä omaa toimintaansa vastaamaan niitä. Edellisessä uudistuksessa säädettiin asioista, joita kurinpitomenettelyssä käsitellään. Vuoden 2014 uudistuksessa säädetään asioista, jotka vaikuttavat suoranaisesti kurinpitotoimintaan. Esitutkinta- ja pakkokeinolaki tulivat voimaan ensimmäisenä päivänä tammikuuta. Sotilaskurinpitolaki ja laki poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa yhdistettiin laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa ja se tulee voimaan eduskunnan hyväksynnän jälkeen todennäköisesti kevään 2014 aikana. Lakiesityksen tuoreimmat valiokuntien lausunnot ovat valmistuneet marras-joulukuussa 2013.

² Nuutila Ari-Matti, ”*RL 45: Sotilasrikokset*”, sivut 1327 – 1355 teoksessa: Heinonen, Koskinen, Lappi-Seppälä, Majanen, Nuotio, Nuutila, Rautio, *Rikosoikeus*, 2. p. Juva 2002, WSOY Lakitieto, s. 1327.

³ HE 30/2013 vp, *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*, s. 8.

⁴ Sama, s. 8.

⁵ Nuutila, 2002, s. 1328.

⁶ HE 30/2013 vp, s. 9.

1.1 Sotilaskurinpidon nykytila

Puolustusvoimissa käsitellään vuosittain noin viisi tuhatta sotilasrikosepäilyä, joista suurimmassa osassa päädytään ratkaisuun kurinpitoesimiehen valtuuksin. Vakavimmat rikkeet, kuten tavanomaista pidemmät poissaolot ja karkaamiset päätyvät tutkinnan valmistuttua joukko-osaston komentajan kautta syyttäjälle syyteharkintaan.⁷ Puolustusvoimien joukko-osastoissa suoritettiin vuonna 2012 kaikkiaan 4798 esitutkintaa.⁸ Vuonna 2013 esitutkintojen lukumäärä joukko-osastoissa oli 4039 kappaletta.⁹ Tämä tarkoittaa vuonna 2012 hieman yli kolmeatoista esitutkintaa päivässä ja vuonna 2013 noin yhtätoista esitutkintaa päivässä. Kurinpitoseuraamusten kokonaismäärä vuonna 2012 oli hieman edeltävän vuoden 4430 kappaletta matalampi – 3872 kappaletta. Vuonna 2013 määrä väheni entisestään 3163 kappaleeseen. Vuoden 2012 sotilasrikoksista syyttäjälle päätyi 396 kappaletta syyteharkintaan, eli noin kahdeksan prosenttia kokonaismäärästä.¹⁰ Vuonna 2013 vastaava lukumäärä oli 294 kappaletta, eli seitsemän prosenttia kokonaismäärästä.¹¹ Luvut osoittavat, että kurinpitomenettely kokonaisuudessaan on varsin olennainen osa puolustusvoimien rauhan ajan tehtäviä. Lakiuudistuksen merkitys perusyksiköiden ja joukko-osastojen sotilaskurinpidon kannalta on valtava, sillä perusteet kurinpitotoimien suorittamiseen muuttuvat. Puolustusvoimat ei silti ole ainoa taho, joka suorittaa sotilasrikosten tutkintaa. Julkiseen tuomioistuimeen päätyy syyttäjän toimesta edellä mainitut vajaat kymmenen prosenttia kaikista sotilasrikosasioista.

Sotilaskurinpitokulttuuri puolustusvoimissa pyritään pitämään mahdollisimman yhtenäisenä ja tasarvoisena. Yhtenäisen kulttuurin luomiseksi on tärkeää, että kaikilla on yhteiset pelisäännöt. Sääntöjen on noudatettava lakia ja henkilökunta on sitoutettava niiden noudattamiseen. Yhteisten pelisääntöjen selkeyttämisen vuoksi kurinpitoa ohjataan lakien lisäksi Pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirjoilla, jotka ovat käytännössä kooste kurinpitoon liittyvistä laeista. Pysyväisasiakirjat myös käskevät ja velvoittavat kurinpitomenettelyn toteuttamiseen ja sisältöön liittyviä asioita. Pysyväisasiakirjat ovat ohjenuora kurinpitovaltaa käyttäville henkilökunnan jäsenille sekä muille henkilöille jotka ovat kurinpitoasioiden kanssa tekemisissä.

⁷ HE 30/2013 vp, s. 13, 14.

⁸ AJ2533, Pääesikunnan Oikeudellinen osasto, *Sotilasrikos- ja Seuraamustilasto 2012*, 12.4.2013, s. 1.

⁹ AK928, Pääesikunnan Oikeudellinen osasto, *Sotilasrikos- ja Seuraamustilasto 2013*, 17.1.2014, s. 1.

¹⁰ AJ2533, s. 2.

¹¹ AK928, s. 2.

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten lainsäädännön uudistus tulee vaikuttamaan kurinpitomenettelyyn kokonaisuutena ja miten asiaan liittyvien tahojen roolit tulevat mahdollisesti muuttumaan. Kurinpitomenettelyyn osallistuvien henkilöiden oikeudet, velvollisuudet, kuten myös seuraamusten perusteet tulevat muuttumaan lakiuudistuksessa. Lakiuudistuksen tullessa voimaan sen toteuttaminen alkaa välittömästi, joten sen vaikutukset on otettava huomioon ennakkoiden. Joukko-osastot ja perusyksiköt tukeutuvat vahvasti pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirjoihin, jotka tullaan myös päivittämään vastaamaan ajankohtaista lainsäädäntöä. Jokaisen kurinpitomenettelyyn osallistuvan henkilön oikeusturvan on toteuduttava ja jokaisen henkilön on osattava toimia siten kuin toiminnasta laissa säädetään.

Tutkimuksessa pyritään aluksi selvittämään miten kurinpitomenettely käytännössä toteutetaan maavoimien joukko-osastojen perusyksiköissä. Pyrkimyksenä on mahdollisimman tarkasti selvittää tutkinnan toteuttavan henkilöstön sekä tutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tutkimuksen ensimmäisenä varsinaisena tutkimuskysymyksenä on, että miten tutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet tulevat muuttumaan? Kurinpitomenettely ei suinkaan pääty esitutkintaan ja kurinpitopäätökseen vaan sen toteutuksessa on myös otettava huomioon rangaistusten täytäntöönpanoa koskevat säädökset sekä jälkitoimien mahdollisuus. Toinen tutkimuskysymykseni on että miten rangaistusten täytäntöönpano ja muutoksenhakumenettely tulevat muuttumaan lakiuudistuksessa? Tutkimuksessani pyrin lopulta ottamaan kantaa siihen miten uudistus kokonaisuudessaan vaikuttaa kurinpitomenettelyyn ja minkälaisia ilmiöitä se saattaa synnyttää. Pyrin selvittämään tuleeko kurinpitomenettelyn toteutus kuormittamaan henkilöstöä enemmän kuin ennen ja minkälaisen koulutustarpeen lakiuudistus luo voimaan tullessaan. Pyrin myös selvittämään uudistuksen vaikutukset kurinpitomenettelyn kohteeksi joutuvien henkilöiden oikeusturvaan ja uudistuksen mahdolliset vaikutukset seuraamusmenettelyyn puolustusvoimissa.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessa käyttämäni tutkimusmenetelmä on lainoppi, eli oikeusdogmatiikka. Oikeusdogmatiikan tutkimuskohteena on siis voimassaoleva oikeus ja se mikä merkitys on laista ja muista oikeusläh-

teistä löytyvällä materiaalilla.¹² Lainopilla on perinteisesti kaksi tehtävää, joista ensimmäinen on lain tulkitseminen ja toinen on sen systematisointi.¹³ Systematisointi on tärkeää erityisesti uuden lainsäädännön osalta, kun vallitsevaa oikeuskäytäntöä ei vielä ole. Lainopillisia tutkimuskohteitani ovat siis voimassa olevat lait ja hallituksen esitykset, sekä puolustusvoimien sisäiset ohjeet ja määräykset. Lainopillista tulkintaa edustaa myös maavoimien johtavan sotilaslakimiehen asiantuntijalausunnot. Tutkimusmenetelmäni pohjana toimii siis sisällönanalyysi oikeudellisesta näkökulmasta.

Tutkimusaineistooni kuuluu laajalti asetustekstejä, eli voimassaolevia lakeja ja asetuksia sekä hallituksen esityksiä. Siihen kuuluu myös puolustusvoimien sisäisiä ohjeita ja määräyksiä, jotka ovat luonteeltaan julkisia pääesikunnan oikeudellisen osaston määräys-, ilmoitus- ja ohjeasiakirjoja. Aineistooni kuuluu lisäksi maavoimien johtavan lakimiehen asiantuntijalausuntoja lainsäädännön uudistuksen vaikutuksista. Kirjallisuuslähteet ovat yleisluontoisia lain perusteoksia ja pykäläkommenttaareja.

1.4 Tutkimuksen rajaus

Suurin osa esitutkinnoista toteutetaan maavoimien perusyksiköissä. Näin luonnollisesti siksi, että maavoimien perusyksiköissä palvelee määrällisesti suurin osa asevelvollisista ja puolustusvoimien palkatusta henkilökunnasta. Olen rajannut tutkielmani rauhan ajan toimintaan ja koskemaan maavoimien joukko-osastoja enkä siten käsittele esimerkiksi merivoimien kurinpitomenettelyn lakisäateistä oikeutusta kansainvälisillä vesillä tai ilmavoimien kurinpitotoimintaa. Olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle myös sotilaallisissa kriisinhallintatehtävissä palvelevat henkilöt ja lakiuudistuksen vaikutukset kriisinhallinnan tehtäväalueilla.

Tammikuun ensimmäisenä päivänä 2014 tuli voimaan kokonaisuudistus esitutkinta- ja pakkokeinolain osalta. Sotilaskurinpitolakiin yhdistetään laki poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa ja laki on tulevaisuudessa nimeltään laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa. Esitutkinta- ja pakkokeinolaki on sotilaskurinpidon näkökulmasta kantalaki, johon sotilaskurinpitolaki ja sotilaskurinpitoasetus käskevät erinäisiä tarkennuksia ja erityispiirteitä. Esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistus on varsin pintapuolinen ja esteettinen uudistus, joten sen käsittelyn olen rajannut sotilaskurinpitoa käsittelevän tutkielmani ulkopuolelle. Lain rikostorjunnasta puolustusvoimissa olen rajannut tutkielmani ulkopuolelle siitä syystä, että vaikka se vahvasti vaikuttaa pääesikunnan oikeudellisen osas-

¹² Hirvonen Ari, *Johdatus oikeustieteen metodologiaan*, Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011, s. 24.

¹³ Hirvonen, 2011, s. 23.

ton toimintaan, niin sen vaikutus ei varsinaisesti näy perusyksikön kurinpitomenettelyn toteutuksessa. Se määrää sellaisten oikeuksien ja pakkokeinojen käyttämisestä, joita puolustusvoimissa käyttää vain pääesikunnan tutkintaosaston virkamiehet, joilla käytännössä on toimissaan poliisin oikeudet.

Tutkimukseen kuuluu kaksi liitettä. Ensimmäisessä liitteessä olen määritellyt tarkemmin tutkimuksessa käytettäviä termejä ja nimityksiä. Toisessa liitteessä on kaavion avulla havainnollistettu eri kurinpitoesimiesten kurinpitovaltaa joukko-osastossa.

1.5 Aikaisempi tutkimus

Aikaisempaa tutkimusta vuoden 2014 lainsäädännön uudistuksesta ei ole tehty. Kuitenkin läheisesti aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehnyt Vesa Kynsijärvi kandidaatintutkielmassaan *Sotilasrikosten esitutkinta kurinpitoesimiehen päätöksenteon perustana*, Johtamisen laitos, 2006, sekä Juho Kettunen Pro Gradu – tutkielmassaan *Yhtenäinen sotilaskurinpitokulttuuri Puolustusvoimissa*, Johtamisen laitos, 2008. Edellisestä lakiuudistuksesta 2000-luvun alussa on Timo Ojala pääesikunnan oikeudelliselta osastolta kirjoittanut pykäläkommentaarin: *Uudistuneet Sotilasrikokset*, Pääesikunnan Oikeudellinen osasto, Vammalan Kirjapaino OY, Vammala 2001. Edeltävistä kuitenkin mikään mainittu ei ota kantaa tulevaan uudistukseen. Nykyinen puolustusvoimien asessori Tuija Sundberg on laatinut vuonna 2003 Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa lisensiaatin tutkielman *Yleiset esitutkintaperiaatteet sotilasrikosten esitutkinnassa*.

1.6 Esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistus sekä lain rikostorjunta puolustusvoimissa uudistus

Laki rikostorjunnasta puolustusvoimissa tulee voimaan osana lakia sotilaskurinpidosta vuoden 2014 aikana ja voimaan tullessaan kumoaa nykyisen lain poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa. Uusi laki on nimikkeeltään kuvaavampi, sillä lain sisältö kuvaa poliisille yleisesti kuuluvien tehtävien suorittamista puolustusvoimissa.¹⁴ Poliisille yleisesti kuuluvat tehtävät toimitetaan silti puolustusvoimien henkilökunnan toimesta. Pääesikunnan oikeudellisella osastolla sekä osaston johtaja, että siellä toimivat sotilaslakimiehet ovat virkansa puolesta valtuutettuja suorittamaan yleisesti poliisille kuuluvia tehtäviä puolustusvoimissa. Näitä virkamiehiä nimitetään puolustusvoimien rikostorjuntaa hoitaviksi vir-

¹⁴ HE 222/2010 vp, *Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamiseksi*, s. 14.

kamiehiksi.¹⁵ Puolustusvoimien rikostorjunta ei ole vahvasti näkyvillä joukko-osaston tason oikeudenhoidossa ja kurinpidossa. Oikeudellisen osaston puoleen käännetään tapauksissa, joita ei kurinpitomenettelyssä voida käsitellä tai sen selvittäminen vaatii laajempia toimivaltuuksia ja vankempaa rikosprosessuaalista ammattitaitoa kuin joukko-osastolla on tarjota.

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan 1.1.2014. Edelliset lait ovat tulleet voimaan vuoden 1989 alussa.¹⁶ Nämä kaksi lakia ovat yleislakeja ja säätelevät vahvasti viranomaisten – lähinnä poliisin - toimintaa. Niitä on kuluneen 15 vuoden aikana päivitetty aina tarpeen vaatiessa ja niitä on tarkennettu useilla asetuksilla, joten ne ovat edelleen varsin moderneja. Kokonaisuudistukselle nähtiin silti tarvetta Sisäasiainministeriössä, sekä vanhassa Hallituksessa.¹⁷

1.7 Laki sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa kehitys

Sotilaskurinpitolain uudistusta käsitellyt hallituksen esitys on käynyt kaikkiaan kolme kertaa eduskunnassa. Ensimmäinen esitys raukesi, sillä se ei ehtinyt käsittelyyn edellisen eduskunnan kaudella.¹⁸ Sotilaskurinpitolain korvaava hallituksen esitys eduskunnalle muokkautui sittemmin esitykseksi laiksi sotilaskurinpidosta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 142/2011 vp). Rinnakkain sen kanssa kulki esitys lain poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa uudistamiseksi laiksi rikostorjunnasta puolustusvoimissa (HE 226/2010 vp). Esitykset päätyivät käsittelyyn eduskunnan täysistuntoon 27. maaliskuuta 2012, missä ne peruutettiin.¹⁹ Valtioneuvosto oli peruuttanut esitykset lausuntokierrosten paljastamien muutostarpeiden vuoksi ja ne oli palautettu valiokuntiin valmistelua varten. Lakeja muokattiin niiden puutteiden osalta, joita valiokuntakäsittelyissä oli tullut ilmi.

Esitykset yhdistettiin hallituksen esitykseksi eduskunnalle sotilaskurinpitolaista ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa (HE 30/2013 vp). Kyseinen esitys päättyi eduskunnan täysistuntoon lähetekeskusteluun 10. huhtikuuta 2013. Keskustelun myötä esitys lähetettiin hallintovaliokuntaan, jolle perustuslakivaliokunta, lakivaliokunta ja puolustusvaliokunta määrättiin antamaan esityksestä lausunto.²⁰ Hallituksen esitys päättynee eduskunnan uudelleen käsittelyyn kevään 2014 aikana ja se todennäköisesti tullaan valiokuntien ehdottamien pienten korjausten ja tarkennusten jälkeen hyväksymään.

¹⁵ HE 222/2010 vp, s. 15, 41.

¹⁶ Sama, s. 12.

¹⁷ Sama, s. 13.

¹⁸ Täysistunnon pöytäkirja PTK 36/2013 vp, www.eduskunta.fi, luettu 23.2.2014, s. 36.

¹⁹ Täysistunnon pöytäkirja PTK 29/2012 vp, www.eduskunta.fi, luettu 7.2.2014.

²⁰ Täysistunnon pöytäkirja PTK 36/2013 vp, www.eduskunta.fi, luettu 23.2.2014, s. 35.

2 KURINPITOMENETTELYN TOTEUTUS ENNEN LAKIUIDUSTUSTA

Puolustusvoimien kurinpitomenettelyssä noudatetaan samoja lakisääteisiä periaatteita kuin muissakin esitutkintoja toimittavissa elimissä, kuten poliisissa ja rajavartiolaitoksessa. Koska esitutkinnassa pyritään selvittämään onko tapahtunut rikos ja se päättyy lopulta yksilön vapauksiin tai oikeuksiin puuttumiseen rangaistuksen muodossa, niin on merkittävää, että esitutkinta ja kurinpitotoimet suoritetaan yksilön laillisia oikeuksia noudattaen. Jokainen henkilö on aina syytön kunnes toisin todistetaan. Tämä tarkoittaa sitä, että ilman oikeuden päätöstä tai puolustusvoimien tapauksessa kurinpitoesimiehen ratkaisua on epäilty syytön. Asianosaisten kannalta tärkeintä on perusoikeuksien toteutuminen. Huomioitavaa on, että perustuslain määräämiä periaatteita ovat yhdenvertaisuusperiaate, laillisuusperiaate sekä oikeusturvaperiaate. Perustuslain 6 §:n mukaan kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa epäillä eikä rangaista rikoksesta, josta ei rikoksen tekohetkellä ole laissa määrätty. Lisäksi perustuslain 21 § määrää, että jokaisella on oikeus puolueettomaan oikeudenkäyntiin.

Esitutinnan tarkoituksena ei kuitenkaan ole etsiä syyllisiä tai rangaista ketään vaan yksiselitteisesti selvittää tapahtumien kulku ja siten luoda kurinpitoesimiehelle perusteet todeta onko henkilö syyllistynyt rikkomukseen. Monissa tapauksissa epäiltyä ei rangaista, koska esitutkinnassa nousseiden tietojen valossa todetaan, ettei epäilty ole syyllistynyt rikkomukseen. Kurinpitomenettelyssä noudatetaan myös joutuisuusperiaatetta. Joutuisuusperiaatteella tarkoitetaan sitä, että esitutkinta on aloitettava viivytyksettä ja suoritettava loppuun asianmukaisella tavalla mitä pikimmin. Esitutkintalain 3 luvun 10 § määrää, että esitutkinta tulee suorittaa ilman aiheetonta viivästystä. Tällä tarkoitetaan koko esitutkintaketjua aina rikosepäilyn ilmitulosta esitutkinta-aineiston toimittamiseen kurinpitoesimiehelle. Sotilas-kurinpitolaki määrää, että kurinpitoesimiehen on tutkinnan päätyttyä viivytyksettä ryhdyttävä toimenpiteisiin rikokseen syyllistyneen rankaisemiseksi tai ojentamiseksi. Eli myös kurinpitopäätös ja rangaistuksen täytäntöönpano tulee suorittaa mahdollisimman nopeasti.²¹

²¹ HD499, Pääesikunnan oikeudellinen osasto, *PEOIKOS PAK 02:05 Ohje joukko-osastossa suoritettava esitutkinnasta*, 5.11.2007, s. 26.

2.1 Kurinpitomenettelyn edellytykset

Kurinpitomenettelyssä voidaan ratkaista vain sotilasrikosasioita. Kurinpitomenettelyssä rauhan aikana käsitellään rikoslain 45 luvun mukaisia rikoksia sekä eräitä muita rikoslain mukaisia rikoksia siinä tapauksessa, että kyseisen teon on tehnyt sotilas ja teko on kohdistunut joko toiseen sotilaaseen tai puolustusvoimiin. Timo Ojala jakaa nämä rikostyytit perinteisesti varsinaisiin sotilasrikoksiin ja epävarsinaisiin sotilasrikoksiin. Varsinaiset sotilasrikokset ovat rikoslain 45 luvun mukaisia sotilasrikoksia. Epävarsinaisia sotilasrikoksia ovat sotilasoikeudenkäyntilain 2.2 §:n mukaiset rikokset.²² Varsinaisia sotilasrikoksia ovat esimerkiksi rikoslain mukaiset palvelusrikokset ja vartiorikokset eri tuottamuksen asteineen ja törkeysasteineen, poissaolorikokset, esimiesrikokset ja kuuliaisuusrikokset. Sodan ja kriisien aikana tekojen arviointi on rauhan aikaa tiukempaa. Epävarsinaisia sotilasrikoksia voivat olla esimerkiksi pahoinpitelyt, omaisuusrikokset, vahingonteot, kavallukset ja petokset, mikäli ne kohdistuvat toiseen sotilaaseen tai puolustusvoimien omaisuuteen.

Kurinpitomenettelyssä ei kuitenkaan käsitellä toiseen sotilaaseen kohdistuneita rikoksia mikäli asianomistajalla on asiassa korvausvaatimuksia epäiltyä kohtaan tai hän vaatii asian käsittelyä tuomioistuimessa. Korvausasiat yleensä tutkitaan puolustusvoimissa, minkä jälkeen asian käsittely siirretään syyttäjälle ja sitä kautta käräjäoikeuteen. Tuomioistuimeen lähetetään syyttäjän kautta myös monet vakavat rikokset ja sellaiset rikokset joiden rangaistukset ovat asteeltaan puolustusvoimien toimivallan ulkopuolella.

2.2 Kurinpitomenettelyn ohjeistus

Kurinpitomenettelyn perusteet löytyvät sotilaskurinpitolaista, sotilasoikeudenkäyntilaista, esitutkintalaista, pakkokeinolaista, rikoslain 40-luvusta (virkarikokset) sekä rikoslain 45-luvusta (sotilasrikokset). Kurinpitomenettelyssä voidaan käsitellä myös rikoksia, jotka on eritelty sotilasoikeudenkäyntilain 2 §:n 2 momentissa. Lisäksi edellä mainittuja lakeja täydentävät asetukset. Viranomaisten sisäisen ohjauksen määräykset, kuten pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväsasiakirjat antavat vielä tarkempia ohjeita kurinpitomenettelyn suorittamiseksi ja esitutkinnan toteuttamiseksi. Kurinpitomenettely muistuttaa läheisesti poliisin suorittamaa rikostutkintaa. Rikosepäily, esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuimen rangaistuspäätös kansallisessa rikosmenettelyssä ovat verrattavissa kurinpitomenet-

²² Ojala Timo, 2001, s. 3.

telyn rikosepäilyyn, esitutkintaan ja kurinpitoesimiehen kurinpitopäätökseen. Erotuksena tietenkin se, että syyteharkinnan ja ratkaisun tekee kurinpitoesimies eikä syyttäjä ja tuomioistuin.

Toisinaan perusyksikön kurinpitomenettelyssä varsinkin esitutkinnan osalta joudutaan kääntymään pääesikunnan oikeudellisen osaston puoleen. Joissain vakavammissa tilanteissa käännetään suoraan poliisin puoleen. Laki ohjaa tietyt asiat suoraan pääesikunnan oikeudellisen osaston tutkittavaksi ja niistä määrätään Pääesikunnan oikeudellisen osaston ohjeessa.²³ Asiat, jotka suoraan tulisi ohjata oikeudellisen osaston huomaan ovat vahvan julkisuusarvon omaavat asiat, kuten myös epäselvät ja vaikeaselkoiset asiat. Lisäksi myös mikäli asiassa on osallisena henkilökuntaa, asiasta on tehty kanteilu, teossa on kysymys tietoturvaloukkauksesta ja niin edelleen. Yleisesti ottaen kaikki tavallisesta poikkeavat ja vaikeat asiat ohjataan oikeudellisen osaston tutkittaviksi. Mikäli asia siirretään tutkintaosaston hoidettavaksi, niin tutkintaosasto päättää itsenäisesti yhteistyöstä poliisin kanssa tai mahdollisesti asian siirtämisestä kokonaisuudessaan poliisille.²⁴

Esitutkinnan valmistuessa kurinpitoseuraamuksen määrää kurinpitoesimies, eli joukko-osaston komentaja, joukkoyksikön komentaja, perusyksikön päällikkö tai perusyksikön vääpeli. Puolustusvoimat pyrkii luonnollisesti yhtenäiseen rangaistuskäytäntöön ja siksi rangaistusten suuruuksista käsketään puolustusvoimien sisäisellä seuraamussuosituksella. Seuraamussuosituksen on laatinut Pääesikunnan oikeudellinen osasto 2000-luvun sotilasrikoslain uudistuksen pohjalta. Seuraamussuositus ei kuitenkaan ota kantaa muihin kuin varusmiesten ja reserviläisten rangaistuksiin, sillä sotilaskurinpitolain mukaan puolustusvoimien palkatulle henkilökunnalle ei voida määrätä kurinpitoseuraamuksena kuin varoitus, muistutus tai kurinpitosakko.²⁵ Puolustusvoimien sisäisen oikeudenhoidon tehtävänä on mahdollistaa kurin säilyttäminen puuttumalla ihmisten perusoikeuksiin riittäväällä vakavuudella.

Sotilaskurinpidon kokonaisuutta ajatellen hallituksen esityksessä sotilaskurinpitolain uudistamiseksi todetaankin, että kurinpitomenettely on kokonaisuudessaan toimiva eikä sen peruseriaatteisiin ole syytä tehdä muutoksia uudistuksessa. Sen nähdään nykyisellään mahdollistavan tehokkaasti kurin ja järjestyksen ylläpitämisen normaali- ja poikkeusoloissa.²⁶

²³ HD499, s. 6.

²⁴ Sama, s. 7.

²⁵ PEOIK-OS PAK 02:02.03, Pääesikunnan Oikeudellinen osasto, *PEOIK-OS PAK 02:02.03 Seuraamussuositus*, 31.12.2003, s. 3.

²⁶ HE 30/2013 vp. s. 13.

2.3 Esitutkinta päätöksenteon perustana

Esitutkinta tulee ohjeistuksen mukaan aloittaa, kun kurinpitoesimiehen tietoon tulee hänen alaisessaan organisaatiossa tapahtunut rikos. Esitutkinta on myös aloitettava, mikäli on syytä olettaa, että rikos on tehty.²⁷ Esitutinnan aloittamiskynnys on siis hyvin matala. Vastuu esitutinnan aloittamisesta on kurinpitoesimiehellä, eli perusyksikössä komppanian päälliköllä tai komppanian vääpelillä. Sotilaskurinpitoasetuksen 1 §:n mukaan tutkinnan toimittajana toimii se kurinpitoesimies, jonka alaisuudessa rikoksesta epäilty palvelee tai jonka alaisessa laitoksessa kyseinen rikos on tehty. Sotilaskurinpitoasetuksen 2 § määrää puolestaan, että mikäli ylemmän kurinpitoesimiehen tietoon on tullut rikos, jonka osalta alempi kurinpitoesimies ei ole aloittanut tutkintatoimenpiteitä, niin ylemmän esimiehen on otettava asia itse käsiteltäväkseen. Esitutkintalain 2 luvun 2 §:n mukaan esitutkintaa johtaa aina tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajana toimii tutkinnan toimittaja tai hän määrää tutkinnalle johtajan. Tavanomaisesti tutkinnan toimittajana ja johtajana toimii perusyksikön päällikkö tai pataljoonan komentaja. Tutkinnanjohtaja vastaa siitä, että tutkinta suoritetaan lain mukaisesti ja yleisiä periaatteita noudattaen. Tutkinnanjohtaja myös päättää toteutetaanko esitutkinta normaalina esitutkintana vai mahdollisuuksien mukaan suppeana esitutkintana. Suppeaa esitutkintaa voidaan käyttää, mikäli tapaus on selkeä ja kokonaisuutena vähäinen eikä siitä voida rangaista ankarammin kuin sakolla. Kurinpitoasiassa voidaan kaikki esitutkinnat suorittaa suppeana, mutta sitä suositellaan käytettävän vain poikkeustilanteissa.²⁸ Kurinpitoesimiehellä on Sotilaskurinpitolain 29 §:n mukaan mahdollisuus jättää tutkinta toimittamatta mikäli tekoa voi pitää merkitykseltään vähäisenä. Oikeudellisen osaston ohjeen mukaan tulee kuitenkin tutkinnan toimittamatta jättämiseen suhtautua pidättyvästi.²⁹ Tutkinnan toimittamatta jättämisestä on kuitenkin käytännöllistä laatia kirjallinen päätös siitä syystä, että ylemmät kurinpitoesimiehet voivat siten suoraan arvioida päätöksen perustelut ennen kuin määräävät tutkinnan toimittamisesta alaiselleen.

Varusmiespalvelustaan suorittaville ihmisille ”Esa ja Pekka” – esitutkinta ja poistumiskielto – kulkevat käsi kädessä. Esitutkinta itsessään on väistämätön seuraus siitä, että toimitaan annettujen määräysten ja ohjeiden hämärällä puolella. Monet kuitenkin leimaavat esitutkinnan itsensä jo eräänlaiseksi rangaistukseksi tai vähintäänkin portiksi siihen. Mielestäni on kuitenkin tärkeää muistaa, että esitutkinta ei ole rangaistus eikä edes painostuskeino. Esitutkinta tulee mieltää ihmisen oikeutena päästä kertomaan oma näkemyksensä asiaan ja siten osoittaa syyttömyytensä. Esitutkintalain 4 luvun 1 § - tasa-

²⁷ HD499, s. 5.

²⁸ Sama, s. 6.

²⁹ Sama, s. 6.

puolisuusperiaate - käskyy, että esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtäällä epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaankin vaikuttavat seikat ja todisteet ja, että epäiltyä on esitutkinnassa kohdeltava syyttömänä.

2.4 Kurinpitopäätös

Kurinpitoseuraamukset jaetaan kahteen luokkaan. Kurinpitorangaistuksia ovat sotilaskurinpitolain 2 §:n mukaan aresti, kurinpitosakko, poistumisrangaistus ja varoitus. Kurinpito-ojennuksia ovat sotilaskurinpitolain 3 §:n mukaan poistumiskielto, ylimääräinen palvelus ja muistutus. 12 §:n mukaan oikeus määrätä kurinpitorangaistuksia arestia lukuun ottamatta on joukko-osaston komentajalla ja häntä ylemmillä esimiehillä. Kurinpitorangaistuksista poistumisrangaistuksen tai varoituksen voi määrätä joukkoyksikön komentaja ja perusyksikön päällikkö ainoastaan varoituksen. Rangaistu henkilö ei voi valittaa eikä hakea muutosta kurinpito-ojennuksiin. Kurinpitorangaistuksista voi valittaa käräjäoikeuteen, sotilaskurinpitolain ja sotilaskurinpitoasetuksen määräysten mukaisella menettelyllä.

Kurinpitoesimies tekee kurinpitoratkaisun esitutkinta-aineiston perusteella. Kurinpitoesimies käyttää siten kurinpitomenettelyssä ikään kuin tuomarin valtaa ja ratkaisee epäillyn syyllisyyden sekä tarvittaessa langettaa tälle rangaistuksen. Rangaistusta harkitessaan tulee kurinpitoesimiehen määrittää eräitä asioita, kuten onko asiassa todella tapahtunut sotilasrikos. Selvitettävä on myös, että mikä rikos on tapahtunut, niin mikä on sen vakavuus ja onko se tehty tahallisesti vai vahingossa. Kurinpitoesimiehen on harkittava riittääkö hänen oma toimivaltansa ja lainopillinen osaamisensa määräämään kyseisestä rikoksesta määrätyn rangaistuksen.

Ennen kurinpitorangaistuksen määräämistä on sotilaskurinpitolain 31 §:n mukaan kurinpitoesimiehen pyydettävä asiassa sotilaslakimiehen lausunto sekä kuultava epäiltyä henkilökohtaisesti. Kurinpitoesimiehen ei tarvitse pyytää lausuntoa siinä tapauksessa, että sen hankkiminen oleellisesti viivästyttää asian käsittelyä. Epäiltyä ei myöskään ole välttämätöntä kuulla asiassa ennen rangaistuksen määräämistä mikäli se erityisistä syistä viivästyttäisi asian käsittelyä tai mikäli voidaan olettaa, että epäillyn kuulemisella ei olisi vaikutusta lopputulokseen. Yhtenäisen rangaistuskäytännön edistämiseksi on kurinpitoesimiehen syytä tutustua myös pääesikunnan oikeudellisen osaston seuraamussuositukseen.

2.5 Täytäntöönpano

Pääesikunnan oikeudellinen osasto korostaa, että täytäntöönpanossa on noudatettava sekä joutuisuusperiaatetta, että oikeusvarmuutta. Joutuisuusperiaate tarkoittaa sitä, että kurinpitotoimet aloitetaan pikimmiten sen jälkeen kun ne tulevat toimeenpanokelpoisiksi. Oikeusvarmuudella tarkoitetaan sitä, että täytäntöönpano on kertaluontoinen ja että rangaistus on oikeassa suhteessa tehtyyn rikokseen. Ennen täytäntöönpanoa on huolehdittava myös siitä, että toimeenpanokortti on täytetty huolellisesti ja oikein. Kurinpitotoimiin ei voida ryhtyä vasta täytäntöönpanokirjan perusteella.³⁰

Rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa sen perusyksikön päällikkö, missä rangaistu palvelee tai muu lähin kurinpitoesimies, kuten esimerkiksi joukkoyksikön komentaja tai rajatuin oikeuksin kompanian vääpeli. Varoituksen toimeenpanosta vastaa joukko-osaston oikeusupseeri ja sakon toimeenpanosta joukko-osaston komentaja. Täytäntöönpanon kurinpitorangeistusten osalta voi aloittaa vasta valitusajan umpeuduttua, eli sen tultua lainvoimaiseksi. Kurinpitorangeistuksen täytäntöönpanon voi aloittaa aikaisemminkin rangaistavan kirjallisella suostumuksella. Kurinpito-ohjeet voidaan aina panna täytäntöön heti kun kurinpitorangeistus on annettu tiedoksi ohjeistettavalle.³¹ Kurinpitoseuraamusten täytäntöönpanossa on seuraamuslajeista riippuen erilaisia menettelyjä, joista ohjeistetaan tarkemmin oikeudellisen osaston ohjeissa.

2.6 Kurinpitomenettelyn valvonta

Viranomaistoiminnan oikeudenmukaisuuden vuoksi on kurinpitomenettelyn toteutusta asianmukaisesti valvottava. Kurinpitomenettelyn valvonnasta määrätään sotilaskurinpitolain kuudennessa luvussa ja sotilaskurinpitoasetuksen yhdeksännessä luvussa. Kurinpitorangeistusta on sotilaskurinpitolain 37 §:n mukaisesti lievennettävä tai se on kumottava siinä tapauksessa, että kurinpitoesimies on ylittänyt toimivaltansa, päätös on lopputulokseltaan virheellinen tai ilmeisesti kohtuuton sekä mikäli kurinpitomenettelyssä on tapahtunut olennainen virhe. Sotilaskurinpitolain 38 § määrää yksiselitteisesti, että kurinpitoesimiehen on valvottava alaistensa kurinpitoesimiesten kurinpitovallan käyttöä ja virheen havaitessaan meneteltävä 37 §:n mukaisesti.

³⁰ HD564, Pääesikunnan oikeudellinen osasto, *PEOIKOS PAK 02:04.01 Seuraamusten täytäntöönpano/Pääesikunnan oikeudellisen osaston hallinnollinen ohje seuraamusten täytäntöönpanosta*, 21.12.2007, s. 2, 3.

³¹ Sama, s. 6, 7.

Sotilaskurinpitoasetuksen 38 § määrää, että joukko-osaston komentajan on tarkastettava alaistensa kurinpitoesimiesten määräämät kurinpitoseuraamukset vähintään neljännesvuosittain. Käytännössä tarkastuksissa häntä avustaa joukko-osaston oikeusupseeri. Sotilaskurinpitoasetuksen 39 § määrää ylempien kurinpitoesimiesten valvonnasta siten, että maanpuolustusalueen komentajan ja vastaavan kurinpitoesimiehen on sotilaslakimiehen avustamana tarkastettava alaistensa joukkojen rangaistus- ja ojenuskortistot vähintään kerran vuodessa. Pääesikunta toimittaa tai toimituttaa rangaistus- ja ojenuskortistojen tarkastuksia tarvittaessa. Koko puolustusvoimien sotilasoikeudenhoitoa ja lainmukaisuutta valvoo puolustusvoimien asessori, kuten valtioneuvoston asetus puolustusvoimista 5 § määrää. Kurinpitomenettelyn toteutusta ja eritoten kurinpitomenettelyn oikeellisuutta valvotaan lakisääteisesti läpi koko puolustusvoimien organisaation.

3 KURINPITOMENETTELYYN OSALLISTUVIEN HENKILÖIDEN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET

Kurinpitomenettelyn kannalta keskeisimmät henkilöt ovat, tutkinnan johtaja, tutkija, epäilty, todistaja, mahdollinen asianomistaja, sotilaslakimies sekä oikeusupseeri. Tutkinnanjohtaja, tutkija, sotilaslakimies ja oikeusupseeri kuuluvat kurinpitomenettelyn toteuttavaan virkamieshenkilöstöön. Epäilty, todistaja ja asianomistaja kuuluvat kurinpitomenettelyn kohdehenkilöstöön. Perustuslain 23 §:n mukaan rauhan aikana myös sotilaita suojaa perustuslain määräämät perusoikeudet. Perustuslain 2 §:n mukaan sotilasviranomaiset ovat velvollisia tarkoin noudattamaan kaikessa toiminnassaan – myös kuripitomenettelyssä – vallitsevaa lainsäädäntöä.

3.1 Tutkinnanjohtaja ja -toimittaja

Sotilaskurinpitolain 28 §:n mukaan kurinpitoesimies vastaa esitutkinnan aloittamisesta, mikäli hänen tietoonsa tulee alaisessaan joukossa tehty rikos tai kun on syytä olettaa, että rikos on tehty. Käytännössä tutkinnan toimittajana on pääsääntöisesti perusyksikön päällikkö. Mikäli ylempi kurinpitoesimies saa tiedon, ettei häntä alempi kurinpitoesimies ole ryhtynyt toimenpiteisiin rikosasiassa on hän velvollinen toimittamaan esitutkinnan sotilaskurinpitoasetuksen 1 §:n määräämänä. Tutkinnan toimittaja määrää tutkinnanjohtajan tai toimii itse tutkinnanjohtajana.

Sotilaskurinpitolain 19 § määrää, että sotilasrikosasioissa tutkinnanjohtajana voi toimia pidättämiseen oikeutettu virkamies. Täten perusyksikön vääpeli ei voi toimia tutkinnassa johtajana vaikka hän on lain mukaisesti kurinpitoesimies. Tutkinnan johtaja vastaa tutkinnasta kokonaisuutena ja hän määrää tutkinnassa suoritettavista toimenpiteistä, kuten esimerkiksi suoritetaanko esitutkinta normaalina, eli laajana esitutkintana vai suppeana esitutkintana. Tutkinnan johtaja määrää esitutkintaa varten tutkijan. Tutkinnanjohtaja myös määrittelee tutkittavalle teolle rikosnimikkeen ennen tutkinnan aloittamista. Rikosnimikkeen ja teon tunnusmerkistöjen selvittäminen on oleellinen osa tutkinnan suuntaamista. Tutkinnanjohtajan on myös ennen tutkimuksen aloittamista ilmoitettava tutkijalle ne seikat, joihin tutkinnassa pyritään löytämään vastaus.³²

³² HD499, Liite 1, s. 1.

3.2 Tutkija

Esitutkinnassa tutkijana toimii yleensä perusyksikön kouluttaja. Sotilaskurinpitolain 28 § määrää, että tutkijana toimivan on oltava puolustusvoimissa palveleva henkilö, jonka tulisi mahdollisuuksien mukaan olla rikostutkintaan perehtynyt. Tutkijan tulisi myös mahdollisuuksien mukaan olla joku muu kuin koulutettavan suoranainen esimies. Hankalien tutkintojen ja epäselvien tapausten tutkimiseen oikeudellinen osasto suosittelee käytettävän kokenutta tutkijaa.³³ Esitutkinta toimii pohjatyönä kurinpi-toesimiehen ratkaisulle, joten tutkijan on osattava hankkia tietoa erityisesti tapahtumien kulusta ja yksityiskohdista. Tutkijan on tunnettava tutkintaan ja sen toteuttamiseen liittyvät lait, periaatteet, oikeudet ja velvollisuudet, jotta tutkinta voidaan suorittaa kenenkään oikeuksia loukkaamatta.

Tutkijaksi määrätty henkilö on kuulustelutilanteessa ensisijaisesti rikostutkija. Tutkija vastaa esitutkinnassa käytännön kuulustelutilanteen toteuttamisesta ja järjestelyistä, kuten esimerkiksi siitä että haastattelutila on rauhallinen ja tarkoitukseen sopiva paikka. Tutkijan velvollisuutena on myös ilmoittaa kuultaville heidän oikeudellinen asemansa sekä heidän oikeutensa ja velvollisuutensa. Aina asianosaisia haastatellessaan tutkijan velvollisuus on täyttää kuulustelupöytäkirjaa, joka on esitutkintapöytäkirjan keskeisin osa. Tutkijan on tehtävä kuultavalle selväksi missä asemassa häntä kuullaan ja mihin tapahtumaan liittyen. Kuulustelupöytäkirjaan kirjataan asianosaisten lausunnot huolellisesti ja kaunistelematta juuri sellaisina kuin ne on kuulustelussa sanottu. Kuulustelun päätyttyä tarkastetaan pöytäkirja kuulusteltavalla, joka allekirjoituksellaan toteaa sen todenmukaiseksi. Kurinpi-toesimies määrää lopulta rangaistuksesta esitutkintapöytäkirjan perusteella, joten sen huolellinen täyttäminen merkitsee esitutkinnassa paljon. Esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, muodosta ja täytöstä käsketään tarkemmin pääesikunnan oikeudellisen osaston ohjeessa.

Tutkijan rooli rikoksen selvittämisessä on perustavanlaatuisen tärkeä. Kuulustelemalla asianosaisia tutkijan pyrkimyksenä tulee olla mahdollisimman tarkkaan selvittää tapahtumien kulku ja asianosaisten osallisuus tapahtumiin. Tutkijan on kuitenkin varottava kuulustellessaan syyllistymästä itse virheisiin, jotka saattavat hankaloittaa asian selvittämistä. Esitutkintalain 7 luvun 5 §:n määräämänä kuulustelijan on aina kohdeltava kuulusteltavaa kuulustelutilanteessa asiallisesti ja rauhallisesti. Tutkijan on selvitettävä epäiltyä kuullessaan, että tunnustaako epäilty syyllistyneensä rikokseen tai rikoksiin. Mikäli epäilty epäillänsä useammasta rikoksesta, niin tutkijan on kysyttävä epäillyn tunnustamisesta jo-

³³ HD499, s. 10.

kaisen rikosnimikkeeseen kohdalla erikseen.³⁴ Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan käyvän lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Kuulusteluja ei tulisi suorittaa kello 22 - 07 välisenä aikana, ellei kuulusteltava itse sitä erikseen pyydä, esitutkinta toteutetaan suppeana tai jokin muu pakottava tarve vaatii kuulusteluja suoritettavaksi. Jos rikosasian tutkinta on kesken ja kuulustelujen suorittamiseen on tarvetta epäillyn vapaiden tai lomien aikana, niin epäillyltä voidaan evätä pääsy pois varuskunta-alueelta. Mikäli henkilö määrätään lomakieltoon, niin siihen on oltava vahvat perustelut. Lomakiellon edellytyksenä on, että rikoksen selvittäminen vaarantuu ja että kuulusteluja todella tehdään tuona aikana, jonka epäily on lomakiellossa. Lomakieltoa ei saa käyttää epävirallisena rangaistuksena tutkinnassa olevalle ja kurinpitoesimiehen on kyettävä tarvittaessa osoittamaan, että lomakielto on asianmukaisesti perusteltu.

3.3 Tutkijan ja kurinpitoesimiehen esteellisyys

Sotilasympäristössä kurin ylläpito tarkoittaa käytännössä sitä, että esimiehet valvovat ja rankaisevat alaisiaan, mikäli rikkomuksia tapahtuu. Tavanomaisesti perusyksikössä suoritettussa esitutkinnassa tutkija tuntee alaisensa ja mahdollista on myös, että heidän henkilökemioidensa ja asemiansa vaikutus voi näkyä esitutkinnan toteutuksessa. On sanomattakin selvää, että oikeudellisesta näkökulmasta näin ei saa tapahtua. Esitutkintalain 2 luvun 7 § ja 8 §:ssä määrätään yleisesti esitutkintaa suorittavien viranomaisten esteellisyydestä ja sotilaskurinpitoasetuksen 4 §:ssä tarkennetaan sitä sotilaskurinpitoasioihin liittyen. Puolustusvoimien virkamiehet ovat velvollisia noudattamaan lain mukaisia esteellisyyssäännöksiä. Sotilaskurinpitoasetuksen 4 § määrää, että kurinpitoesimies ei saa käsitellä asiaa, joka kohdistuu häneen henkilökohtaisesti tai jos hän on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa saattaa vaarantua.

Esitutkintalaki määrää, että tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen, mikäli hän on itse asianosaisena tai hänen lähisukulaisensa on asianosaisena. Hän on myös esteellinen jos asiassa on odotettavissa erityistä haittaa tai hyötyä hänelle tai hänen lähisukulaiselleen tai jos hän tai hänen lähisukulaisensa edustaa asianosaista tai sitä, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai haittaa. Kurinpitoesimies ja tutkija ovat myös esteelliset jos hän on palvelussuhteessa tai asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle erityistä hyötyä tai haittaa on asiassa odotettavissa. Hän on esteellinen

³⁴ HD499, liite 1, s. 3.

myös, mikäli hän kuuluu sellaiseen yhteisön, yhtiön tai julkisoikeudellisen laitoksen hallitukseen, hallintoneuvostoon tai niihin rinnastettavaan toimielimeen, joka on asianosainen tai jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai haittaa. Tutkija ja kurinpitoesimies ovat myös esteellisiä, mikäli luottamus hänen puolueettomuuteensa jostain muusta erityisestä syystä vaarantuu. Esitutkintalain 2 luvun 7 §:n kolmannen momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija voi kuitenkin ryhtyä esteellisinäkin toimenpiteisiin, joita ei rikoksen selvittämistä vaarantamatta voida viivyttää.

Tutkijan tai tutkinnanjohtajan esteellisyys tulee harvoin vastaan kurinpitomenettelyssä. Lisäksi oikeudellisen osaston ohjeen mukaisesti tulisi tutkijan aina olla joku muu, kuin tutkittavan suoranainen esimies. Tutkijana toimivat yleensä kouluttajat, joten pyrkimyksenä on välttää asianosaisen oman kouluttajan käyttöä tutkinnassa. Puolustusvoimissa tutkija ja kurinpitoesimies ovat itse velvollisia harkitsemaan omaa esteellisyyttään ja ilmoittamaan siitä esimiehelleen.³⁵

3.4 Asianosaisten oikeudellinen asema

Epäily on kurinpitomenettelyn tärkein tekijä ja yleensä koko tutkinnan polttopisteessä. Epäily on myös monesti se henkilö, jonka oikeuksia ylilyönti- ja huolimattomuustapauksissa tarpeettomasti loukataan. Epäillyn oikeuksiin puututaan siinäkin tapauksessa, että hänet todetaan syylliseksi ja kurinpitoesimies kohdistaa häneen kurinpitotoimia. Asianosaisten oikeudet on määritelty perustuslaissa ja esitutkintalaissa. Viranomaisen ei saa toimissaan loukata kyseisiä oikeuksia.

Esitutkintalain 4 luvun 9 §:n mukaan asianosaisen asema on ilmoitettava asianosaiselle välittömästi. Mikäli henkilöstä tulee esitutkinnasta epäily, niin hänelle on ilmoitettava siitä välittömästi. Hänelle on myös esitutkintalain 7 luvun 10 §:n mukaan kerrottava mistä rikoksesta häntä epäillään ja 10 §:n mukaan kerrottava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, että hänellä on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Kaikista sianosaisen aseman muutoksista on ilmoitettava asianosaiselle ja esitutkinta hänen osaltaan mahdollisesti lopetettava kokonaan.

Esitutkintalain neljännen luvun 12 § määrää asianosaisen oikeudesta käyttää omaa kieltään esitutkinnassa. Sen mukaan esitutkinnassa jokaisella on oikeus käyttää kuulustelukielenä suomea, ruotsia tai saamea. Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi sekä viittomakielisellä oikeus käyttää viittomakieltä. Esitutkintaviranomai-

³⁵ HD499, s. 10, 11.

nen vastaa siitä, että asianosainen saa tarvitsemansa tulkkauksen jos hän sitä tarvitsee. Puolustusvoimissa pääsääntöisesti käytetään kuulustelukielenä suomea. Puolustusvoimissa asevelvollisuuttaan suorittavien ja palkatun henkilöstön keskuudessa tulee todella harvoin tarvetta käyttää tulkkia.

Oikeus käyttää avustajaa on asianomistajalla ja epäillyllä. Tarvittaessa asianosaiselle on annettava ohjeet avustajan hankkimiseksi. Tutkija ei voi kuitenkaan puolueettomuuttaan vaarantamatta kertoa suoraan määräykset täyttävien avustajien nimiä. Hän voi korkeintaan ohjata asianosaista oikeaan suuntaan. Sen sijaan tarkempia ohjeita avustajan hankintaan voi antaa esimerkiksi joukko-osaston oikeusupseeri.³⁶ Epäillylle on myös annettava mahdollisuus palveluksen tai kiinniotettuna olemisen sitä estämättä hankkia kyseinen avustaja ja tutkintatoimet on siksi aikaa keskeytettävä. Avustajalla on oikeus olla läsnä päämiehensä kuulusteluissa. Kuulustelun päätyttyä tutkija kirjoittaa kuulustelusta kuulustelupöytäkirjan, johon kuulusteltava voi vaatia korjauksia. Kuulusteltavalla on oikeus pyytää kuulustelupöytäkirja vaikka kokonaan uudelleen kirjoittavaksi, mikäli se hänen mielestään ei vastaa kuulustelun sisältöä ja lausuntoja. Kuulustelupöytäkirjan allekirjoittaa lopuksi kuulusteltava, tutkija sekä mahdollinen kuulustelutodistaja.

Sekä epäillyllä, että asianomistajalla on esitutkintalain 3 luvun 7 §:n mukainen oikeus pyytää suoritettavaksi kuulusteluja ja muita tutkintatoimenpiteitä mikäli hän kykenee osoittamaan niillä olevan vaikutusta asiaan ja mikäli ne eivät asian laatuun nähden aiheuta kohtuuttomia kustannuksia. Pääesikunnan oikeudellisen osaston esitutkintaohjeen mukaan asianosaisilla on myös oikeus esittää kuulustelukertomusta täydentäviä kirjallisia selvityksiä todistusaineistoksi. Toimenpiteistä ja selvitysten kelpuuttamisesta päättää aina tutkinnanjohtaja. Mikäli pyyntöön ei ole suostuttu tai kirjalliset selvitykset on asianosaiselta evätty, niin esitutkintapöytäkirjaan tulee aina kirjata mihin toimenpiteeseen ei ole suostuttu ja miksi siihen ei ole suostuttu.³⁷

Esitutkintalain 7 luvun 6 §:n mukaan asianomistajalla on velvollisuus pysyä totuudessa. Käytännössä hänelle on selvitettävä totuusvelvollisuuden merkitys ja rangaistusuhka sen rikkomisesta siten kuin rikoslaki perättömästä lausumasta määrää. Epäillyllä ei sen sijaan ole esitutkinnassa velvollisuutta pysyä totuudessa tai millään tavalla edesauttaa rikoksen tutkintaa. Häntä ei siten voida rangaista valehtelusta tai asioiden kertomatta jättämisestä. Henkilöä ei siis voida pakottaa tunnustamaan syyllisyytään tai todistamaan itseään vastaan. Epäillyllä on perustuslain 21 §:n mukaan oikeus tulla henkilökohtaisesti kuulluksi häntä käsittelevässä oikeudellisessä asiassa. Tämä tarkoittaa sitä, että sotilasku-

³⁶ HD499, s. 13.

rinpitomenettelyssä tuomarın asemassa oleva asian ratkaiseva kurinpitoesimies on velvollinen kuulemaan rikoksesta epäiltyä henkilökohtaisesti. Sotilaskurinpitolaissa seikka on otettu huomioon lain 31 §:ssä. Kuuleminen voidaan sivuuttaa vain tapauksissa, joissa voidaan varmuudella todeta että epäillyn kuulemisella ei olisi lopputuloksen kannalta ratkaisevaa merkitystä, epäilty itse ei pidä kuulemisesta tarpeellisena ja kuuleminen oleellisesti viivästyttäisi asian käsittelyä.

Kurinpitomenettelyn toteutuksen ja ohjauksen kannalta tärkeintä on kuitenkin selvittää suostuvatko molemmat asianosaiset asian käsittelyyn kurinpitomenettelyssä ja suostuvatko he kirjalliseen menettelyyn siinä tapauksessa, että asia joudutaan viemään käräjille vai vaatiiko joku asianosaisista suullisen pääkäsittelyn toimittamista. Asianosaisille on kerrottava heidän suostumuksensa merkityksestä, sekä heidän mahdollisuudesta peruuttaa se. Suostumuksen peruuttaminen on mahdollista aina siihen asti kunnes asiassa annetaan tuomio käräjäoikeudessa.³⁸ Asianomistajan kannalta ratkaisevaa on, että vaatiiko hän asiassa epäillylle rangaistusta ja onko hänellä asiassa korvausvaatimuksia. Vahingonkorvausasioita ei voida käsitellä kurinpitomenettelyssä. Tutkinnassa on epäillyn kannalta tärkeintä selvittää tunnustaako hän syyllisyytensä rikokseen. Vaikka epäilty olisikin tunnustanut syyllisyytensä tutkinnassa, niin hänelle on tiedotettava hänen oikeudestaan perua tunnustuksensa. Kuten suostumus kirjalliseen menettelyyn, niin myös epäillyn tunnustus voidaan peruuttaa aina siihen asti että asia on käsitelty käräjäoikeudessa.

3.5 Todistaja

Esitutkinnassa voidaan käyttää asian selvittämiseksi todistajaa. Todistajaa ei kuitenkaan ole aina saatavilla eikä todistajaa aina tarvita asian selvittämiseksi. Mikäli tapahtumalla on todistaja, niin sellaisen käyttö on kuitenkin aina käytännöllistä. Oikeudenkäymiskaaren 17-luvun 20 §:n mukaan todistaja ei voi kieltäytyä todistamasta kuin tiettyjen sukulaisuusehtojen täytyessä. Kyseiset ehdot löytyvät samasta säädöksestä. Todistajalla on velvollisuus pysyä totuudessa sekä esitutkinnassa, että oikeudenkäynnissä. Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n mukaan todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salattavaa ilmaistava mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Hän on myös velvollinen esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston. Todistajalle on asianomistajan tavoin ilmoitettava hänen velvollisuuksistaan ja perättömästä lausumasta mahdollisesti seuraavasta rangaistuksesta esitutkintalain. Todistajan esteellisyydestä määrätään oikeudenkäymiskaareen 17 luvun 30 ja 20 §:ssä.

³⁷ HD499, s. 15.

Asianosaiset on ohjeen mukaan pyrittävä pitämään erillään todistajasta ennen kuulustelujen suorittamista, jotta todistajalla säilyy tosiasiallinen mahdollisuus muodostaa kuva tapahtumista itsenäisesti.³⁹ Yksinkertaisissa asioissa asianomistajan ja epäillyn kuulemisen jälkeen asia voi olla jo niin selvä, että todistajaa ei ole lainkaan tarpeen kuulla. Monimutkaisissa asioissa suositellaan kuitenkin todistajia kuultavan jo ensimmäisten kuultavien joukossa.⁴⁰ Todistajia on totuusvelvoitteen vuoksi järkevää kuulla ensin siksi, että tutkija saisi heti alkuun luotua tapahtumista mahdollisimman objektiivisen kuvan.

3.6 Kuulustelutodistaja

Oikeus kuulustelutodistajaan on epäillyn, asianomistajan ja todistajan lisäksi myös tutkijalla itsellään. Tutkinta voidaan pyynnöstä huolimatta toteuttaa ilman todistajaa, mikäli todistajan hankkimiseen kuuluvan ajan voidaan olettaa vaarantaa rikoksen selvittämisen. Tutkijan on ennen kuulustelua ilmoitettava kuulusteltavalle hänen oikeudestaan käyttää kuulustelutodistajaa. Kuulustelutodistajan esteellisyydestä määrätään oikeudenkäymiskaaren 17-luvun 43 §:ssä. Pääesikunnan oikeudellinen osasto suosittelee joukko-osastoja käyttämään esitutkinnoissaan aina kuulustelutodistajaa. Kuulustelutodistajan tulisi myös olla sotilasarvoltaan samanarvoinen kuin kuultava itse, jottei kuultavan luottamus kuulustelun asianmukaisuuteen ja oikeuksien toteutumiseen vaarannu. Mikäli varusmies kuitenkin haluaa kuulustelutodistajaksi, niin henkilökuntaan kuuluvan on syytä suostua pyyntöön. Kuultavalla saattaa olla kerrottavanaan arkaluontoisia asioita, joiden hän ei halua päätyvän muiden varusmiesten tietoon.⁴¹

Kuulustelutodistaja parantaa sekä kuulustelijan, että kuulusteltavan oikeusturvaa. Kuulusteltava saa vakuuden oikeuksiensa toteutumisesta ja tutkija saa todistajan oman toimintansa lainmukaisuudelle. Kuulustelutodistaja allekirjoittaa kuulustelupöytäkirjan kuulustelun päätteeksi yhdessä tutkijan ja kuulusteltavan kanssa ja siten omalta osaltaan vakuuttaa kuulustelutapahtuman tiedot oikeiksi.

³⁸ HD499, s. 17.

³⁹ Sama, liite 1, s. 2.

⁴⁰ Sama, s. 15.

⁴¹ Sama, s. 18.

3.7 Sotilaslakimies ja sotilaslakimiehen lausunto

Sotilaslakimiesten tehtävänä on omien virkatehtäviensä lisäksi toimia lainopillisina neuvonantajina puolustusvoimien henkilöstölle. Kurinpitoasiat ovat yksi osa sotilaslakimiesten tehtäväkenttää. Lausuntoja pääsääntöisesti antavia sotilaslakimiehiä palvelee pääesikunnan oikeudellisella osastolla, puolustushaarojen esikunnissa, Porin Prikaatissa, Maavoimien Materiaalilaitoksen esikunnassa sekä Maanpuolustuskorkeakoulussa.⁴² Pääsääntöisesti kurinpitoesimiehen tulee kääntyä oman puolustushaaransa sotilaslakimiesten puoleen, mutta käytännössä kuka tahansa sotilaslakimies voi tarpeen tullen ohjata esimerkiksi rikosnimikkeiden ja tunnusmerkkien määrittämisessä. Sotilaslakimiehet tarjoavat kurinpitoesimiehille sotilaslakimiehen lausuntoja esitutkinta-aineiston perusteella. Ennen lausunnon hankkimista on esitutkinta toimitettava valmiiksi ja esitutkintamateriaali lähetettävä lausunnon antajalle. Lausunnosta on käytävä ilmi onko kyseessä rikos ja mikä se on nimikkeeltään sekä onko seuraamusta harkittaessa otettava huomioon lieventäviä tai korottavia perusteita. Olennaista on myös se, että onko asia sotilaslakimiehen mielestä käsiteltävissä kurinpitomenettelyssä vai tulisiko se saattaa syyttäjälle syyteharkintaa varten.⁴³

Sotilaskurinpitolain 31 § määrää, että ennen kurinpitorangeistuksen – poistumisrangeistuksen, kurinpitokolon tai varoituksen – määräämistä on kurinpitoesimiehen pyydettävä asiassa sotilaslakimiehen lausunto, jollei siitä aiheudu kohtuutonta viivästystä asian käsittelyssä. Kurinpito-ojennuksia määrättäessä sotilaslakimiehen lausuntoa ei lain mukaan vaadita. Nykyisin puolustusvoimissa pyydetään kuitenkin sotilaslakimiehen lausunto myös pääsääntöisesti kurinpito-ojennuksia määrättäessä, eli huomattavasti lain vaatimusta useammin.⁴⁴ Lausunto pyydetään myös, mikäli asia lähetetään syyttäjälle syyteharkintaa varten. Sotilaslakimiehen lausunnon perimmäisenä tarkoituksena on tukea kurinpitoesimiehiä ja parantaa rangaistavan henkilön oikeusturvaa.

3.8 Oikeusupseeri

Joukko-osastoissa lainopillisia asioita kurinpitoesimiesten ohella hoitaa joukko-osaston oikeusupseeri. Oikeusupseeri ei ole sotilaslakimies, eikä oikeusupseerin tehtävään vaadita lainopillista koulutusta. Oikeusupseeri toimii kurinpitoesimiesten tukena ja tarvittaessa ohjaa heitä kurinpitotoimissa. Lisäksi oikeusupseeri avustaa kurinpitoesimiehiä omien valvontavastuullaan olevien kurinpitoesimiesten val-

⁴² HD537, s. 2.

⁴³ Sama, s. 3.

vonnassa, kuten esimerkiksi joukko-osaston komentajaa neljännesvuosittain tapahtuvassa rangaistus- ja ojennuskorttien tarkastuksissa. Oikeusupseeri myös toimii toimeenpanijana kurinpitorangeistuksissa varoitusten osalta ja huolehtii, että varoitukset julkaistaan joukko-osaston päiväkäskyssä.⁴⁵

Oikeusupseeri on joukko-osastoissa tärkeä henkilö ennen kaikkea henkilökunnan tukena, mutta hän myös tukee kurinpitomenettelyn kohteiksi joutuneita varusmiehiä ja henkilökunnan jäseniä oikeudenhoidon saralla. Toisin kuin tutkija hän voi esimerkiksi ohjata ihmisiä suoraan tuntemiensa pätevien avustajien luo. Oikeusupseeri harvoin on kenenkään asiaan kuuluvan suoranainen esimies ja esteellisyysäännökset harvoin rajoittavat hänen toimintaansa.

⁴⁴ HE 30/2013 vp, s. 53.

4 SOTILASKURINPITOLAIN UUDISTUS

Sotilaskurinpitolain uudistaminen lähti käyntiin vuoden 1999 perustuslakiuudistuksesta. Perustuslaki on hierarkkisesti sotilaskurinpitolakia korkeammalla, joten uudistuksen jälkeen havaitut ristiriidat on pyritty korjaamaan yhteensopiviksi perustuslain kanssa. Suomen perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusteet turvataan lailla, kuten henkilön oikeus tulla kuulluksi ja hakea muutosta päätökseen. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei myöskään saa tuomita rangaistukseen, josta ei tekohetkellä ole laissa säädetty eikä ketään saa tuomita ankarampaan rangaistukseen kuin on laissa kyseisestä rikoksesta määrätty.

Maavoimien johtavan sotilaslakimiehen Juha Lindbergin mukaan lainsäädännön uudistus on onnistunut kokonaisuus, jossa perustuslain mukaiset oikeusturvavaatimukset on huomioitu kurinpitomenettelyn toteutuksessa kunnioittaen sen vaatimuksia kurin ja järjestyksen ylläpitämisestä.⁴⁶ Sotilaskurinpitolain uudistuksen keskeisimpänä tavoitteena on parantaa kurinpitomenettelyn kohteeksi joutuneiden henkilöiden oikeusturvaa, mutta samaan aikaan mahdollistaa tehokas kurin ja järjestyksen ylläpito puolustusvoimissa. Oikeusturvapuute kurinpitomenettelyssä on ollut esimerkiksi se, että kurinpito-ojennuksiin ei ole voinut hakea muutosta. Kurinmenettely on todettu nykymuodossaan tehokkaaksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi eikä sen haluta heikkenevän lakiuudistuksen myötä. Kurinpitomenettelyn tehokkuuden ja joutuisuusvaatimuksen säilyttämiseksi mahdollisuus välittömään toimeenpanoon on haluttu säilyttää muutoksenhausta huolimatta kaikkien muiden rangaistuslajien paitsi varoituksen ja kurinpitosakon osalta. Enintään kolmen vuorokauden poistumiskieltoja ei voisi panna täytäntöön rangaistun loman tai vapaan aikana ilman kurinpitoesimiehen erillistä määräystä.

4.1 Tärkeimpiä sotilaskurinpitolain uudistuksen tavoitteita

Uudistuksella on vahva vaikutus seuraamuskäytäntöön tulevaisuudessa. Nykyisestä jaottelusta kurinpitorangeistuksiin ja kurinpito-ojennuksiin luovutaan ja molemmat seuraamuslajit yhdistetään kurinpitorangeistuksiksi. Lisäksi poistumiskielto ja poistumisrangaistus yhdistetään samaksi seuraamukseksi

⁴⁵ HD564, s. 8.

⁴⁶ Lindberg Juha, maavoimien johtava sotilaslakimies, sähköpostihaastattelu, 17.3.2014.

– poistumiskielloksi.⁴⁷ Jaottelun poisto on tarpeen siksi, että nykyisiin kurinpito-ohjennuksiin ei sotilaskurinpitolain 3 §:n mukaan sen kohteeksi joutuneella ole muutoksenhakuoikeutta. Ainoa oikeusturva-keino kurinpito-ohjennukseen määrätylle on tähän asti ollut kantelu, josta määrätään sotilaskurinpitolain 10-luvussa. Tulevaisuudessa kaikkiin kurinpitotoimiin voidaan hakea muutosta. Uutena asiana tulevassa laissa säädetään hyvityskäytännöstä. Hyvitys määrättäisiin siinä tapauksessa, että henkilö on joutunut kurinpitorangeistuksen kohteeksi, mutta rangaistus kumotaan tai sitä lievennetään jälkikäteen. Hyvitysmenettely koskisi vain kurinpitomenettelyssä määrättyjä kurinpitorangeistuksia eikä se siten vaikuttaisi esimerkiksi tuomioistuimen säätämiin kurinpitorangeistuksiin.⁴⁸

Tulevaisuudessa syyttäjän osallistumisesta kurinpitoasioihin luovuttaisiin ja vastuu kurinpitoasioiden toimittamisesta tuomioistuimeen siirtyisi entistä vahvemmin joukko-osastojen komentajille ja kurinpitomenettelyn kohteeksi joutuneille. Uudistuksessa nähtiin tarve myös yhtenäistää rangaistuskäytäntöä poistumiskiellon täytäntöönpanon osalta. Yhden, kahden ja kolmen vuorokauden mittaista poistumiskielloa ei enää saisi määrätä alkamaan viikko-ohjelman mukaisen viikonloppuvapaan, juhlapyhän tai vastaavan vapaan aikana.⁴⁹ Kurinpitomenettelyn kannalta oleellisia muutoksia ovat myös toimivalta-kysymykset. Väepelin ja perusyksikön päällikön toimivaltaa ehdotetaan muokattavaksi hieman. Väepelille ehdotetaan annettavaksi valta toimia tutkinnanjohtajana esitutkinnoissa ja perusyksikön päälliköitä ehdotetaan poistettavaksi oikeus pidättää henkilö pakkokeinona.

Lainsäädännön uudistuksen myötä syyttäjän osallistumisesta kurinpitomenettelyyn luovutaan. Tähän asti syyttäjän rooli kurinpitoasioiden käsittelyssä on ollut toimia kuultavan roolissa tuomioistuimessa. Syyttäjän toimivallassa on ollut ainoastaan mahdollisuus nostaa syyte tarvittaessa. Syyttäjät itse ovat vierastaneet tätä rooliaan, sillä he ovat ilmeisesti kokeneet joutuvansa osaksi hallinnollista päätöksentekomenettelyä. Ilmeisesti juuri tästä syystä syyttäjän osallistumisesta kurinpitomenettelyyn luovutaan.⁵⁰ Sotilaskurinpitoasiat kulkevat tulevaisuudessa tuomioistuimeen joukko-osaston komentajan kautta ja komentajaa voidaan tarvittaessa kuulla tuomioistuimessa syyttäjän sijaan. On luonnollisesti hyvä asia, että asiassa kuullaan ennemmin kurinpitopäätöksen tehnyttä kurinpitoesimiestä syyttäjän sijaan, sillä silloin kurinpitoesimiehellä on mahdollisuus kertoa päätöksensä perustelut tuomioistuimelle henkilökohtaisesti, milloin ne ovat paremmin otettavissa huomioon asian käsittelyssä.⁵¹

⁴⁷ HE 30/2013 vp, s. 28.

⁴⁸ Sama, s. 71.

⁴⁹ Sama, s. 73.

⁵⁰ Lindberg Juha, 17.3.2014.

⁵¹ Sama, 17.3.2014.

4.2 Muutoksenhakumenettelyn nykytila

Nykyisellään muutosta voi hakea vain kurinpitomenettelyssä määrättyihin kurinpitorangeistuksiin, joita ovat sotilaskurinpitolain 2 §:n mukaan perusyksikön päällikön, joukkoyksikön komentajan tai joukko-osaston komentajan määräämä varoitus, joukkoyksikön komentajan tai joukko-osaston komentajan määräämä poistumisrangaistus sekä joukko-osaston komentajan määräämä kurinpitosakko. Sotilaskurinpitolain 34 §:n mukaan kurinpitoasiassa määrättyyn kurinpitorangeistukseen voi hakea muutosta valittamalla siitä yleiseen tuomioistuimeen, joka yleensä on sen paikkakunnan tuomioistuin, missä joukko-osasto sijaitsee. Sotilasoikeudenkäyntilain 5 § ja 6 § määräävät hyväksytyistä oikeuslaitoksista yksityiskohtaisesti. Pääsääntöinen kurinpitoseuraamus asevelvollisena palvelevalle on sotilaskurinpitolain 3 §:n mukainen kurinpito-ojennus. Kurinpitoseuraamuksista vuosina 2012 ja 2013 kurinpito-ojennuksia oli noin 90 %.⁵²

Sotilaskurinpitolain 34 §:n mukaan kurinpitoasiassa määrättyyn kurinpito-ojennukseen ei voi hakea muutosta valittamalla. Tästä syystä asevelvollisena palvelevan henkilön mahdollisuudet hakea muutosta saamaansa rangaistukseen ovat varsin vähäiset. Valittaa voi ainoastaan kurinpitorangeistuksista, joita vuosina 2012 ja 2013 on määrätty seuraamukseksi vain 10 % kaikista kurinpitoseuraamuksista.⁵³ Kurinpitovalituksen määräaika on kolme päivää rangaistuksen tiedoksiannosta. Sotilaskurinpitoasetuksen 16 § määrää, että rangaistuksen kohteelle on järjestettävä todenmukainen mahdollisuus laatia valituskirjelmä palveluksen tai kiinniotettuna olemisen estämättä sekä hankkia itselleen avustaja. Kolmen vuorokauden laatimisaika on kuitenkin niin lyhyt, että tosiasiallista mahdollisuutta avustajan käyttöön ja kirjelmän laatimiseen perusteluineen ei ole. Tästä syystä avustajaa käyttävät lähinnä ammattisotilaat.

4.3 Muutoksenhakumenettely tulevaisuudessa

Tulevaisuudessa kurinpitoesimiehen kurinpitopäätökseen voisi hakea muutosta joukko-osaston komentajalta ratkaisupyynnöllä.⁵⁴ Joukko-osaston komentajan tai häntä ylemmän kurinpitoesimiehen kurinpitopäätökseen, kuten myös joukko-osaston komentajan päätökseen ratkaisupyynnöstä voisi hakea muutosta toimivaltaiselta tuomioistuimelta kurinpitovalituksella.⁵⁵ Täten kaikkiin kurinpitopää-

⁵² AJ2533, s. 2, ja AK928, s. 2.

⁵³ Samat, s. 2 ja s. 2.

⁵⁴ HE 30/2013 vp, s. 65.

⁵⁵ Sama, s. 65.

töksiin olisi mahdollista hakea muutosta ensin joukko-osaston komentajalta tai viime kädessä tuomioistuimelta. Nykyisin muutosta ei voi hakea kuin kurinpitorangeistuksiin, joita on hyvin pieni osa kaikista kurinpitopäätöksistä, eli noin 10 % kaikista kurinpitopäätöksistä.⁵⁶ Ojennuksista ei voi valittaa, vaan ainoa keino hakea niihin muutosta on kantelu. Uudella muutoksenhakumenettelyllä pyritään keventämään kuormitusta tuomioistuimissa varsinkin vähäisissä kurinpitoasioissa. Asiat pyritään siis ratkaisemaan puolustusvoimien sisäisin toimenpitein. Jotkin kurinpitoseuraamukset, kuten perusyksikön päällikön määräämä varoitus ja joukkoyksikön komentajan määräämät poistumiskielto ja varoitus kokisivat näennäisen heikkenemisen, sillä niistä ei enää valitettaisi suoraan tuomioistuimeen vaan niihin haettaisiin ensin ratkaisupyynnön joukko-osaston komentajalta.⁵⁷ Saatuun etuun nähden ovat heikennykset sen verran mitättömiä, ettei asianosaisen oikeusturvan voi katsoa heikkenevän.

Muutoksenhakuoikeus koskisi kuitenkin vain syylliseksi todettua, mutta ei muita asianosaisia. Kurinpitomenettelyssä syylliseksi todettu – kurinpitorangeistuksen saanut tai ei – voisi hakea muutosta. Muut asianosaiset, kuten asianomistaja ei voi hakea muutosta vaikka olisikin tyytymätön syyllisen saamaan rangaistukseen. Tämä perustellaan siten, että hänellä on ollut mahdollisuus vaikuttaa henkilön saamaan rangaistukseen jo siinä vaiheessa kun tutkinnan aikana on selvitetty, että suostuuko asianomistaja tapauksen käsittelemiseen kurinpitomenettelyssä vai vaatikko hän asian viemistä käräjäoikeuteen.⁵⁸ Asianosaisilla on lisäksi oikeus saada tiedokseen kurinpitomenettelyn lopputulos. Epäillylle se on tiedotettava automaattisesti, mutta asianomistajalle vain erikseen pyydettyä.⁵⁹ Tiedoksiannosta on tehtävä merkintä kurinpitoasiakirjaan.

Mikäli epäilty todetaan kurinpitopäätöksessä syylliseksi, niin hakee hän siis ensisijaisesti ratkaisupyynnön joukko-osaston komentajalta. Ollessaan mahdollisesti tyytymätön komentajan ratkaisuun kurinpitopäätöksen osalta voi kurinpitomenettelyn kohteeksi joutunut henkilö saattaa asian kurinpitovalituksen sotilasoikeudenkäyntilain 5 § ja 6 §:n määrittelemään tuomioistuimeen. Ratkaisupyynnön ja kurinpitovalitus tulee toimittaa viimeistään seitsemäntenä päivänä kurinpitopäätöksen tiedoksiannosta, kun nykyisen sotilaskurinpitolain 35 §:n mukaan kurinpitovalitus on toimitettava viimeistään kolmen päivän päästä.⁶⁰ Avustajaa kurinpitovalitusasioissa käyttävät lähinnä ammattisotilaat, mutta muutoksenhakuajan pidentäminen parantaa avustajan käytön mahdollisuutta niin ammattisotilaille kuin asevelvollisuuttaan suorittaville. Esityksen mukaan suurin osa kurinpitorangeistuksista, eli kaikki muut

⁵⁶ AJ2533, s. 2.

⁵⁷ HE 30/2013 vp, s. 66.

⁵⁸ Sama, s. 66.

⁵⁹ Sama, s. 64, 65.

⁶⁰ Sama, s. 67, 68.

paitsi kurinpitosisakko ja varoitus voitaisiin panna täytäntöön muutoksenhausta huolimatta.⁶¹ Ylemmät kurinpitoesimiehet ja joukko-osaston komentaja voivat tarvittaessa ottaa kurinpitoasian itse käsiteltäväkseen tai estää kurinpitotoimen täytäntöönpanon mikäli huomaavat suoritetussa kurinpitomenettelyssä virheen.

4.4 Ratkaisupyynnön ja kurinpitovalituksen sisältö

Ratkaisupyynnön sisältö on ennalta määritetty tulevan lain 45 §:ssä ja kurinpitovalituksen sisältö 48 §:ssä. Ratkaisupyynnöstä joukko-osaston komentajalle on käytävä ilmi, 1) kurinpitopäätös, johon ratkaisua haetaan, 2) miltä kohdin päätökseen haetaan muutosta, 3) mitä muutoksia päätökseen vaaditaan tehtäväksi, 4) perusteet, joilla muutosta vaaditaan ja miltä osin päätöksen perustelut ratkaisupyynnön tekijän mielestä ovat virheelliset.⁶² Ratkaisupyynnön on toimitettava joukko-osaston komentajalle seitsemän päivän sisällä kurinpitopäätöksen tiedoksiannosta. Asian ratkaisseen kurinpitoesimiehen velvollisuutena on toimittaa kaikki tutkinnassa kertynyt aineisto joukko-osaston komentajalle kurinpitopäätöksen varten.⁶³ Mikäli ratkaisupyynnön on puutteellinen tai vaikeaselkoinen, niin joukko-osaston komentaja voi ratkaisua tehdessään kuulla ratkaisupyynnön tekijää. Joukko-osaston komentajan tulee laatia asiasta ratkaisupäätös seitsemän päivän kuluessa, jotta kurinpitomenettelyn joutuisuusperiaatteesta ei jouduta tinkimään.⁶⁴ Joukko-osaston komentaja voisi ratkaisupyynnön perusteella kumota rangaistuksen, lieventää sitä tai pitää rangaistuksen ennallaan. Mikäli komentaja parhaaksi näkee, niin voi hän myös keskeyttää rangaistuksen täytäntöönpanon tai lykätä sitä. Hän ei kuitenkaan voisi muuttaa rangaistusta muutoksenhakijan vahingoksi. Hänen tulee myös liittää oman ratkaisunsa tiedoksiantokappaleeseen muutoksenhakijalle tieto siitä miten, mihin ja missä ajassa hän voi hakea muutosta ratkaisupäätökseen, mikäli muutosta hakenut henkilö on siihen tyytymätön.

Tuomioistuimelle osoitettuun kurinpitovalituskirjelmään kirjattaisiin edellä mainittujen neljän kohdan lisäksi myös, 5) todisteet, joihin halutaan nojautua ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen, 6) mahdollinen pyyntö asian käsittelemisestä kirjallisessa menettelyssä. Asiakirjoista on myös selvitettävä asianosasten, avustajien ja laillisten edustajien yhteystiedot osoitteineen sekä todistajien ja muiden kuultavien yhteystiedot. Lisäksi valituskirjelmään olisi liitettävä ne asiakirjat, joihin valittaja vetoaa ja jotka eivät muuten sisälly tuomioistuimelle toimitettavaan aineistoon. Lopuksi valituskirjelmän alle-

⁶¹ HE 30/2013 vp, s. 72.

⁶² Sama, s. 68.

⁶³ Sama, s. 67.

⁶⁴ Sama, s. 67.

kirjoittaa sen laatija. Laatija voi olla joku muu kuin itse valittaja, kuten esimerkiksi rangaistun avustaja.⁶⁵

4.5 Hyvitys

Uutena asiana lakiin on kirjattu hyvitysmenettely. Hyvitykseen olisi oikeutettu kurinpitörangaistukseen määrätty henkilö siinä tapauksessa, että havaittaisiin hänen kärsineen rangaistuksesta syyttä tai hän olisi kärsinyt tapahtuneeseen nähden liian kovasta rangaistuksesta. Yksilön oikeusturvan parantamiseksi esitetään siis lisättäväksi rahallinen kompensatio. Hyvityksestä säädetään tulevan lain 56 §:ssä. Rangaistulle tulee säädöksen mukaan määrätä hyvitys niiltä osin, kun hänelle määrätty kurinpitörangaistus on pantu täytäntöön. Mikäli päätös on jälkikäteen kumottu, poistettu tai sitä on lievennetty muutoksenhaun seurauksena tai kurinpitomenettelyä valvovan esimiehen aloitteesta on aiheettomasti rangaistuksesta kärsinyt henkilö oikeutettu hyvitykseen niiltä osin kuin hän on rangaistustaan suorittanut.⁶⁶ Hyvityksestä päättäisi joukko-osaston komentaja ja sen suuruus olisi laskettavissa valtioneuvoston asetuksesta.

Valtioneuvoston asetus sotilaskurinpitörangaistuksiin liittyvistä täytäntöönpanokirjoista, ilmoituksista ja hyvityksistä on suunniteltu tulemaan voimaan samana päivänä kuin laki sotilaskurinpidosta ja poliisitehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa. Kyseinen asetus on kirjattu sotilaskurinpitolain uudistusta käsittelevään hallituksen esitykseen. Kyseisen asetuksen 4 § määrää hyvityksen rahamäärästä. Säädöksen mukaan aiheettomasta muistutuksesta on maksettava 30 euroa, ylimääräisestä palveluksesta 30 euroa yhdeltä kerralta ja poistumiskiellosta 50 euroa vuorokaudelta. Normaaliolojen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa täytäntöönpannusta varoituksesta hyvityksen määrä on 60 euroa. Hyvityksen maksaminen ei myöskään perustuisi kurinpitoesimiehen harkintaan vaan lain mukaan se maksettaisiin aina kun sitä koskevan pykälän säännöt täyttyvät. Tästä syystä hyvityksen maksamiseen ei ole laadittu muutoksenhakusäännöstöä.⁶⁷ Hyvitys tulee koskemaan vain kurinpitomenettelyssä määrättyjä rangaistuksia eikä sillä ole vaikutusta tuomioistuimen määräämien kurinpitotoimien kannalta.⁶⁸

⁶⁵ HE 30/2013 vp, s. 68.

⁶⁶ Sama, s. 71.

⁶⁷ Sama, s. 71.

4.6 Muutokset poistumiskiellon täytäntöönpanossa

Poistumiskiellon täytäntöönpano on herättänyt keskustelua monella taholla lakiuudistuksen valmisteluvaiheessa. Puolustusvaliokunta on jälkimmäisellä lausuntokierroksella esittänyt, että lyhyetkin poistumiskiellot on voitava panna täytäntöön entiseen tapaan. Tätä perusteltiin sillä, että ei ole näyttöä kurinpitoesimiesten panneen täytäntöön lyhyitä poistumiskieltoja juhlapyhinä ja viikonloppuina tehostaakseen rangaistusta. Sen sijaan välittömän täytäntöönpanon säilyttämistä pidettiin tärkeämpänä kurin ja järjestyksen ennaltaehkäisyyn ja ylläpitämisen kannalta.⁶⁹ Lakivaliokunta esitti myös, että lyhyetkin poistumiskiellot on voitava panna täytäntöön vapaista huolimatta. Lakivaliokunnan ratkaisua perusteltiin sillä, että täytäntöönpanon rajoittaminen heikentäisi rangaistuksen tehoa oleellisen paljon. Lakivaliokunnan mukaan alle kolmen päivän poistumiskieltorangaistus on niin vähäinen, ettei sitä voi pitää liian ankarana vaikka se osuisikin ajankohtaan, joka muutoin olisi varusmiehelle vapaa.⁷⁰ Hallintovaliokunta toteaa omassa mietinnössään, että lyhyiden poistumiskieltojen täytäntöönpanon säätely on perusteltua varusmiesten oikeusturvan ja rangaistuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi. Täytäntöönpanon kieltäminen kuitenkin voisi madaltaa rangaistuksen tehoa kurinpidon kannalta.⁷¹ Hallintovaliokunta pitää lähtökohtanaan sitä, että enintään kolmen päivän poistumiskieltorangaistusta ei saisi varusmiehen vapaiden aikana panna täytäntöön, mutta ymmärtää, että tietyissä tilanteissa on perusteltua aloittaa rangaistuksen täytäntöönpano välittömästi teon jälkeen. Rangaistuksen ajoitukselle on hallintovaliokunnan mielestä oltava kuitenkin painava syy ja se on perusteltava erikseen kurinpitopäätöksessä. Valiokunnan mielestä päteviä syitä ovat esimerkiksi toistuva toiminta ja piittaamattomuus kurin ja järjestyksen suhteen.⁷² Hallintovaliokunta esittää, että laki säädettäisiin siten, että enintään kolmen päivän poistumiskiellot voisi määrätä välittömästi täytäntöön pantavaksi painavasta syystä, vaikka varusmiehellä olisikin edellä määritelty vapaa. Hallintovaliokunnan esitys kyseisen lain muodoksi on erittäin pätevä kompromissi. Eduskunta todennäköisesti säätää lain hallintovaliokunnan esityksen mukaisesti.⁷³

Yhden, kahden ja kolmen päivän poistumiskieltorangaistuksia ei pääsääntöisesti saa siis tulevaisuudessa panna täytäntöön viikonlopun, juhlapyhän tai muun vapaan aikana. Kyseisen mittainen rangaistus voidaan kuitenkin panna täytäntöön, mikäli rangaistulla olisi pyhän tai viikonlopun aikana palvelus-

⁶⁸ HE 30/2013 vp, s. 71.

⁶⁹ HaVM 5/2014 vp, www.eduskunta.fi, Hallintovaliokunnan mietintö 5/2014, luettu 18.3.2014.

⁷⁰ Sama, luettu 18.3.2014.

⁷¹ Sama, luettu 17.3.2014.

⁷² Sama, luettu 17.3.2014.

⁷³ Lindberg Juha, 17.3.2014.

ta muutenkin, esimerkiksi virka-apuvuoro tai maastoharjoitus.⁷⁴ Muussa tapauksessa rangaistuksen täytäntöönpano tullaan aloittamaan välittömästi seuraavalla viikolla tai seuraavana sopivana ajankohdana.

Yhdenvertaisuuden vuoksi on lakiesityksessä päädytty ehdottamaan juuri lyhyiden rangaistusten osalta täytäntöönpanokieltoa.⁷⁵ On totta, että poistumiskieltorangaistuksen suhteellinen ankaruus voi vaihdella rangaistujen kesken. Esimerkiksi voidaan ottaa kuvitteellinen tapaus, jossa kaksi varusmiestä on syyllistynyt samaan aikaan lieviin rikkeisiin, kuten esimerkiksi aiheuttaneet pahennusta humalapäissään lomilta palatessaan. Molemmat saavat kolmen päivän poistumiskieltorangaistuksen. Henkilön A tutkinta päättyy maanantaina ja hänen rangaistuksensa tulee voimaan tiistaina. Täten henkilö A pääsee viettämään seuraavan viikonlopun vapaalla. Henkilön B tutkinta valmistuu torstaina ja hänen rangaistuksensa pannaan täytäntöön alkaen perjantaista. Henkilö B siis joutuu viettämään viikonlopunsa kärsien rangaistusta kasarmilla. Tällaisessa varsin vähäpätöisessä tilanteessa henkilöiden A ja B saamat rangaistukset ovat samat, mutta on helposti todettavissa että henkilön B saama rangaistus on suhteellisesti ankarampi.

Tulevaisuudessa poistumiskielton täytäntöönpano muuttuu siten, että yhden, kahden ja kolmen päivän poistumiskieltorangaistuksia ei saisi panna täytäntöön rangaistun viikko-ohjelmaan kuuluvan loman, juhlapyhän tai muun vapaan aikana.⁷⁶ Paitsi jos kurinpitoesimies erityisestä syystä ja erikseen perustellusti määrää rangaistusta täytäntöön pantavaksi edellä mainittuna aikana. Tällä pyritään yhtenäistämään rangaistusten täytäntöönpanoa joukko-osastoissa sekä keventämään lievien rangaistusten kuormittavuutta palvelustaan suorittavien keskuudessa. Kurinpitörangaistusten täytäntöönpanosta vastaa pääsääntöisesti sen perusyksikön päällikkö, missä rangaistukseen määrätty palvelee. Kaikki muut kurinpitörangaistukset paitsi kurinpitosakko ja varoitus ovat pantavissa täytäntöön välittömästi, eli ennen päätöksen lainvoimaiseksi tuloa.⁷⁷ Ilman välittömän toimeenpanon mahdollisuutta, ei kurinpitomenettelyn joutuisuusperiaate toteudu. Mikäli rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyisi esimerkiksi ratkaisun- tai muutoksenhaun vuoksi, niin tulisi valitusten määrä varmasti kasvamaan.⁷⁸

⁷⁴ HE 30/2013 vp, s. 73.

⁷⁵ Sama, s. 73.

⁷⁶ Sama, s. 73.

⁷⁷ Sama, s. 72.

⁷⁸ Sama, s. 72.

4.7 Kurinpitoesimiehen toimivallan muutokset

Kurinpitoesimiehen toimivaltaa esitetään muutettavan kahdella tavalla. Ensimmäiseksi perusyksikön päällikön toimivaltaa heikennetään siten, että perusyksikön päälliköllä ei enää ole oikeutta pidättämiseen. Joukkoyksikön komentajan oikeuteen pidättää ei esitetä muutoksia. Pääesikunta on molemmilla lausuntokierroksillaan esittänyt, että perusyksikön päälliköllä kyseinen oikeus säilytettäisiin, mutta pidättäminen koetaan kuitenkin niin vahvaksi pakkokeinoksi, että sen käyttämisen oikeus tulee säilyttää riittävän korkealla.⁷⁹ Esitutkintalain 14 § yksiselitteisesti määrää, että tutkinnanjohtajana toimii pidättämiseen oikeutettu virkamies tai muun viranomaisen suorittamassa esitutkinnassa virkamies, jolle tämä oikeus on lailla erikseen annettu. Vaikka perusyksikön päälliköllä ei pidättämisoikeutta tulevaisuudessa ole, niin tulee sotilaskurinpitolaki sallimaan perusyksikön päällikön toimia tutkinnanjohtajana.

Vääpelin toimivaltaa kurinpitoesimiehenä halutaan kasvattaa varsin ratkaisevalla tavalla. Vääpelille esitetään oikeutta toteuttaa kurinpitomenettely aina esitutkinnasta rangaistuksen täytäntöönpanoon asti oman toimivaltansa rajoissa.⁸⁰ Vääpeli voisi toimia tutkinnanjohtajana esitutkinnassa ja määrätä kurinpitorangeistuksena muistutuksen tai enintään kolme kertaa ylimääräistä palvelusta. Vääpelin rangaistusvaltaan ei esitetä muutoksia nykytilaan verrattuna.⁸¹ Luonnollisesti kurinpitopäätös ja rangaistuksen toimeenpano viedään esimiesportaassa ylöspäin, mikäli esitutkinnassa selviää, että vääpelin toimivalta ei riitä ratkaisemaan kyseistä asiaa.

Nykykäytännön mukaan perusyksikön vääpeli on jäänyt osittain kurinpitoasioiden ulkopuolelle, sillä vääpeli ei voi toimia tutkinnan johtajana, eikä hän suoranaisten esimiehenä voi toimia tutkijana, eikä useimmissa asioissa toimivaltansa puolesta täytäntöönpanijana. Tästä syystä perusyksiköiden vääpelit ratkaisevat häviävän pienen osan vuosittaisista kurinpitoasioista, eli vain muutamia tapauksia vuodessa.⁸² Koko maavoimien vuosittaisesta noin kolmesta tuhannesta kurinpitoseuraamuksesta määräävät vääpelit vain noin kymmenestä viiteentoista kappaletta, mitkä nekin keskittyvät yhteen tai kahteen perusyksikköön.⁸³

⁷⁹ HE 30/2013 vp, s. 32.

⁸⁰ Sama, s. 44

⁸¹ Sama, s. 45

⁸² Sama, s. 44.

⁸³ Lindberg Juha, 17.3.2014.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sotilaskurinpitolain uudistuksessa keskeisenä tavoitteena oli kasvattaa kurinpitomenettelyn kohteeksi joutuvien henkilöiden oikeusturvaa ja parantaa heidän perusoikeuksiensa toteutumista. Uutena tulevat muutoksenhaku- ja hyvityskäytännöt ehdottomasti parantavat yksilön oikeuksia. Myös muutoksenhakumenettelyn laajeneminen koskemaan myös nykyisiä kurinpito-ohjenuksia parantaa oikeusturvaa. On päivän selvää, että lainsäädännön uudistus edistää yksilön oikeusturvan ja perustuslaillisten oikeuksien toteutumista.

5.1 Poistumiskiellon täytäntöönpanon uudistuksen vaikutukset

Poistumiskiellon täytäntöönpanoon liittyen on mielenkiintoista nähdä miten rangaistuskäytäntö tulee muuttumaan joukko-osastoissa. Poistumiskielto on tehokas rangaistus varsinkin juhlapyhien, kuten joulun ja juhannuksen lähestyessä, milloin asevelvolliset varmasti haluavat olla vapaalla. Alle kolmen päivän poistumiskielto, joka sattuu keskelle viikkoa tai parhaillaan maastoharjoitukseen saa rangaistuksen vaikuttamaan tehottomalta. Toisaalta harvoin kukaan päätyy tekemään minkäänlaisia rikoksia vain siitä syystä, että siitä säädetty rangaistus on varsin vähäinen. Useimmiten sääntöjen laiminlyönnin syynä on joko epähuomio tai välinpitämättömyys. Rangaistusta määrättäessä kaikki on kiinni perusteluista ja teon luonteesta sekä lopulta rikkeestä tuomittavan henkilön palvelushistoriasta. Lieventävät ja raskauttavat asiat luonnollisesti vaikuttavat rangaistuksen ankaruuteen. Huomionarvoista on se, että pääesikunnan oikeudellisen osaston seuraamussuositus laveasti tulkittuna mahdollistaa lähes kaikista kurinpitomenettelyssä käsiteltävistä rikkomuksista määrättäväksi neljän päivän poistumiskieltorangaistuksen. Ainoastaan tuottamuksellisesta palvelusrikoksesta sekä alle tunnin kestäneestä luvattomasta poissaolosta ei voi rangaista yli kolmen päivän poistumiskiellolla.⁸⁴

Monet varmasti pitävät tulevaa täytäntöönpanosääntelyä tehottomana. Poistumiskielto varuskunta-palveluksessa ei juuri rajoita varusmiehen vapaa-aikaa, vaan kenties hankaloittaa sen käyttöä. Nykyisenä järjestelyinä on, että poistumiskiellossa oleva henkilö ei saa poistua varuskunnasta iltavapaille ja hänen on kerran tunnissa ilmoitauduttava yksikön päivystäjälle. Sotaharjoituksissa kyseistä ilmoitautumisvelvoitetta ei ole, eikä henkilö muutenkaan pääse poistumaan iltavapaille. Sotaharjoitusten aikana poistumiskiellolla ei siten ole näennäisesti lainkaan vaikutusta. Mikäli jatkossa siirrytään yleisesti määräämään pidempiä poistumiskieltorangaistuksia viikonloppuvapaiden käytön hankaloittamiseksi, niin on varsin kohtuullista olettaa, että myös ratkaisupyyntöjen määrä kasvaa.

Koska on todennäköistä, että lyhyiden poistumiskieltojen täytäntöönpanokieltoa koskeva säädös tul-
laan säätämään hallintovaliokunnan esittämällä tavalla, eli lyhyetkin poistumiskieltorangaistukset voi-
daan panna varusmiehen vapaiden aikana täytäntöön tarpeeksi painavasta syystä. Tällä perusteella ei
poistumiskieltorangaistusten ankaruuden kasvatukselle ole tarvetta kurinpitoesimiesten toimesta, kos-
ka kurinpitoesimiehen päätöksellä lyhyetkin poistumiskiellet on pantavissa täytäntöön välittömästi.⁸⁵

Seuraamuskäytännön kehitykseen poistumiskieltorangaistusten osalta vaikuttaa ensinnäkin se, että
kuinka tehokkaana kurinpitoesimiehet pitävät keskelle viikkoa sattuvaa lyhyttä poistumiskieltoa ja
kannattaako sellaista tehostomuden vuoksi edes määrätä. Seuraamussuosituksen mukaan lähes kai-
kista rikkeistä kun on helposti määrättävissä pidempi rangaistus, joka saa viikonloppuvapaansa me-
nettäneen varusmiehen varmasti ajattelemaan oman tekonsa kannattavuutta. Kurinpitoesimiehen on
siis harkittava, että kuinka ankarasti hän haluaa rikkomuksen tehnyttä henkilöä rangaista sekä onko
haluttu vaikutus helpompi perustella seuraamussuosituksen mukaan vai täytäntöönpanokieltoa koske-
van säädöksen tarkoittaman painavan syyn mukaan. Uskon, että varusmiehen vapaille osuvissa pois-
tumiskielloissa esiintyy molempia variaatioita. Helpompaa on kuitenkin perustella vapaan menettämi-
nen rangaistulle seuraamussuosituksen perusteella ja siksi oletan, että kolmea päivää pidemmät pois-
tumiskieltorangaistukset tulevat yleistymään lainsäädännön uudistuksen myötä.

5.2 Muutoksenhakumenettelyn uudistuksen vaikutukset

Huomattava muutos lainsäädäntöön tulee olemaan se, että kaikista kurinpitotoimista on mahdollista
valittaa. Ennen uudistusta valitusoikeus on ollut vain harvassa asiassa, eli arestin, varoituksen, poistu-
misrangaistuksen ja kurinpitosakon osalta. Ratkaisupyynnön ja kurinpitovalituksen aikaraja nousee
seitsemään päivään entisen kolmen päivän sijaan. Tämä parantaa henkilön mahdollisuuksia tutustua
tapaukseen entistä paremmin ja havaita virheelliset menettelyt, mikäli sellaisia on tapahtunut. Lisäksi
se parantaa valittajan oikeutta etsiä itselleen avustaja auttamaan tapauksen käsittelyssä ja ratkaisu-
pyynnön ja valituskirjelmän laatimisessa. Uusi laki parantaa siten huomattavasti kurinpitomenettelyn
kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvaa ja se takaa entistä paremmin henkilön perustuslailliset oi-
keudet, kuten oikeuden saattaa asiansa tuomioistuimeen ja saada objektiivinen käsittely. Uudistuksen
myötä entistä useammat asiat voidaan käsitellä puolustusvoimien sisäisin toimenpitein rasittamatta jul-
kisia oikeuslaitoksia.

⁸⁴ PEOIK-OS PAK 02:02.03, s. 10 ja 13.

Tulevaisuudessa ratkaisupyynnöiden ja valitusten määrän voi odottaa kasvavan. Jatkossa rangaistulla tulee olemaan enemmän aikaa pohtia omaa rangaistustaan ja sen oikeellisuutta. Lisäksi tulevaisuudessa ratkaisupyynnön hakeminen joukko-osaston komentajalta on varsin vaivatonta jopa ilman avustajaa. Kurinpitoesimies vastaa siitä, että rangaistulla on mahdollisuus laatia kirjelmä ja mahdollisesti etsiä itselleen avustaja sen laatimiseksi palveluksen sitä estämättä. Ratkaisupyynnöiden määrän kasvaessa myös luonnollisesti joukko-osaston komentajan työmäärä kasvaa. Suuri vaikutus on myös sillä miten tehokkaasti varusmiehille ja kurinpitomenettelyyn osallistuville henkilöille opetetaan heidän oikeutensa. Uskon, että tulevaisuudessa muutoksenhakumahdollisuuteen tartutaan entistä hanakammin. Rohkaisuna muutoksenhakuun toiminee myös toisessa vaakakupissa painava rahallinen hyvitys, jonka voi saada jos on kärsinyt rangaistuksesta suotta. Muutosta hakiessa kun ratkaisua ei voi muuttaa muutoksenhakijan vahingoksikaan.

Ratkaisupyynnön tekemättä jättäminen vaikuttaa ymmärrettävältä ainoastaan tilanteissa, joissa asia on äärimmäisen selvä. Mikäli on olemassa pienikin virheen mahdollisuus, niin aina kannattaa valittaa. Ratkaisupyynnö on varsin yksinkertainen prosessi ja se toteutetaan täysin puolustusvoimien sisällä, eli oikeuskäsittelyyn ei ensimmäisessä portaassa tarvitse varautua. Kurinpitopäätös voi joko pysyä ennallaan, lieventyä tai kumoutua kokonaan. Mikäli rangaistus on jo ehditty toimeenpanna, niin ratkaisupyynnöstä voi jopa ansaita rahallista kompensatiota. Ratkaisupyynnön hakematta jättäminen vaikuttaa tässä valossa jopa silkalta laiskuudelta.

5.3 Vääpelin asema kurinpitoesimiehenä

Vääpelin toimivallan kasvattamisen perusteena on vääpelin aseman korostaminen yksikön toisena kurinpitoesimiehenä. Toimivallan kasvattamisella on myös arkipäiväisiä toimintoja helpottava puoli, eli vapaus toteuttaa kurinpitomenettelyn vaatimia toimia myös päällikön poissa ollessa. Mikäli yksikön päällikkö on yksikön pääosien mukana esimerkiksi sotaharjoituksessa, niin perusyksikössä ei välttämättä ole ketään käsittelemässä kurinpitoasioita, eli vastoin kurinpitomenettelyn yleisiä periaatteita joutuisuusperiaate ei toteudu. Vääpelin toimivaltaa kasvattamalla voidaan keventää perusyksikön päällikön taakkaa oikeudenhoidollisissa asioissa.

⁸⁵ Lindberg Juha, 17.3.2014.

Käytännössä kurinpitoasian siirtäminen päälliköltä vääpelin ratkaistavaksi on nykyisellään lisännyt kurinpitoesimiesten työmäärää. Ratkaistakseen asian on vääpelin ollut tutustuttava tapaukseen perinpohjaisesti määrätäkseen rangaistuksen. Vääpelin on siis ollut tehtävä toisintona se sama työ, jonka perusyksikön päällikkö on jo tehnyt tutkinnanjohtajana toimiessaan. Kyseinen ratkaisumalli ei ole toiminut käytännössä, vaan se on entisestään lisännyt perusyksiköiden valmiiksi suurta työmäärää ja juuri tästä syystä maavoimien vääpeleiden kurinpitotratkaisut ovat jääneet hyvin vähäisiksi.⁸⁶

Tulevaisuudessa vääpelin asemaa kurinpitoesimiehenä korostetaan säätämällä vääpelille oikeus toimia tutkinnanjohtajana itsenäisesti, eli jakaa kurinpitoasioita vääpelin ja päällikön kesken. Vaikka vääpelin rangaistusvaltaan ei esitetä muutoksia, niin on silti huomattava, että vuosittain kurinpitotratkauksista 10 % on muistutuksia ja 20 % ylimääräistä palvelusta. Vääpelin kurinpitovalta riittää siis käytännössä ratkaisemaan jopa 30 % kurinpitoasioista. Kurinpitojärjestelmän uudistuksen koulutuksessa onkin pyritty rohkaisemaan vääpeleitä kurinpitovallan käyttöön.⁸⁷

Tulevaisuudessa perusyksikön vääpeleiden voi olettaa ratkaisevan entistä enemmän kurinpitotapauksia. Tämä tietenkin edellyttää sitä, että perusyksiköissä otetaan lakiuudistuksen suomat mahdollisuudet vastaan ja vääpeleille todella annetaan mahdollisuus kurinpitotoimiin. Kaksinkertaisen työn luoma ongelma ei kuitenkaan kokonaisuudessaan poistu. Se lievenee, mutta kääntyy samalla päälle. Mikäli esitutkinnassa selviää, että vääpelin kurinpitovalta ei riitäkään tunnusmerkistöjen perusteella ratkaisemaan asiaa on kurinpitoasia siirrettävä päällikölle ratkaisua varten. Muistettava on, että vääpelin ratkaisovalta riittää vain noin kolmeen kymmenestä tapauksesta. Päällikkö joutuu siis samaan asemaan kuin vääpeli ennen lakiuudistusta, eli hän joutuu vuorostaan tutustumaan tapaukseen ennen ratkaisun tekemistä. Ongelma tietysti ei ole yhtä yleinen eikä yhtä työläs, sillä aina rikoksen tullessa ilmi on kurinpitoesimiehen tehtävä alustava arvio rikoksen laadusta ja tunnusmerkistöstä. Tapaukset on siis alustavasti helpohkoa jakaa suoritettavaksi vääpelin ja päällikön toimivallan mukaisesti, ennen tutkinnanjohtajan määräämistä esitutkintaan ja ennen ratkaisun antamista. Kyseinen ilmiö ei kuitenkaan ole ongelmana kohtuuton. Nykyisinkin aina silloin tällöin tapahtuu, että esimerkiksi perusyksikön päällikkö joutuu oman ratkaisuvallansa vuoksi siirtämään tapauksen ylemmän kurinpitoesimiehen ratkaistavaksi.

⁸⁶ Lindberg Juha, 17.3.2014.

5.4 Uudistuksen luoma koulutustarve

Koulutusta uuden lain sisällöstä on kyettävä järjestämään lähes kaikille, jotka ovat tekemisissä kurinpitotoimien kanssa. Kaikki virkamiehet ovat velvollisia noudattamaan ajantasaista lainsäädäntöä kaikessa toiminnassaan, eli jokaisen virkamiehen on joko omatoimisesti tai järjestelmän tukena saatava riittävä koulutus pohja omien tehtäviensä suorittamiseen. Kuten jo johdannossa totesin, on oikeudenhoito erittäin laaja osa puolustusvoimien rauhan ajan tehtävien suorittamista. Tulevaisuudessa esimerkiksi perusyksikön vääpeleiden kouluttamisessa tehtäviinsä on huomioitava heidän lakisääteiset oikeutensa ja velvollisuutensa entistä tarkemmin, jotta he ovat tehtäviensä tasalla.⁸⁸

Tulevan sotilaskurinpitolain 27 § määrää esitutkinnan toimittamisesta. Tutkinnasta siinä todetaan, että ”tutkintaan sovelletaan tämän lain lisäksi, mitä esitutkinnasta rikosasiassa säädetään”, eli siinä viitataan uuteen esitutkintalakiin. Hallituksen esityksessä uuden 27 §:n perusteluissa todetaan, että esitutkintaa suorittavalla henkilöllä ”tulee olla riittävä koulutus esitutkintaan.”⁸⁹ Pykälän perusteluissa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen mikä riittävä koulutus on, eikä siihen ota kantaa myöskään esitutkintalaki. Koulutuskysymystä sivutaan Hallituksen esityksessä. Esityksen mukaan kurinpitoesimiehille koulutetaan esitutkinnan ja kurinpitomenettelyn sisältö upseerikoulutuksen hallinnon opintokokonaisuudessa. Osana upseerin opintojaan kadetit saavat perusteet esitutkinnan ja kurinpitomenettelyn kokonaisuuksista.⁹⁰ Lakiin ei tulla määrittelemään tarvittavaa koulutusta. Koulutuksen määrittely jätetään puolustusvoimien sisäiseksi asiaksi kuitenkin noudattaen lain tarkoitusta, eli esitutkintoja suorittavan henkilöstön tulee olla tiedoiltaan ja taidoiltaan kykeneviä esitutkinnan suorittamiseen.⁹¹ Riittäväksi luokiteltu koulutus on tarkoitus määritellä Pääesikunnan oikeudellisen osaston normistossa. Tarkoituksena on, että tutkijaksi kelpaavista henkilöistä rajataan pois aliupseerit, jotka eivät ole suorittaneet 1. sotilasmattilista opintojaksoa, jonka sisältöön esitutkintakoulutus nykyisellään kuuluu. Tarkoituksena on rajata tutkijaksi kelpaavista henkilöistä myös sopimussotilaat, jotka eivät nykyisinkään esitutkintoja juuri suorita. Koulutuksen sisällön määrittely on tärkeää siksi, että säännöstöä tulkitaan samalla tavalla koko puolustusvoimissa.⁹²

Koulutustarpeeseen oman lisänsä tuo vääpelin toimivallan lisääminen. Vääpeleiden koulutuksessa on tulevaisuudessa otettava entistä tarkemmin huomioon kurinpitomenettelyyn vaikuttavan lainsäädännön

⁸⁷ Lindberg Juha, 17.3.2014.

⁸⁸ HE30/2013 vp, s. 44.

⁸⁹ Sama, s. 50.

⁹⁰ Sama, s. 14.

⁹¹ Lindberg Juha, 17.3.2014.

vaikutus sekä heidän asemansa kurinpitoesimiehenä. Järjestelmällisen ja tehokkaan kurinpidollisen työnjaon edellytyksenä on päällikön ja vääpelin lainsäädännön tuntemus. Kummankin kurinpitoesimiehen on luotettavasti hallittava sotilasrikosten tunnusmerkitöt, kurinpitoesimiehen toimivalta ja esitutkinnasta määräävä lainsäädäntö. Kurinpitoesimiehille on annettava käytännönläheistä ja järjestelmällistä koulutusta, jotta järjestelmä saadaan toimimaan halutulla tavalla.⁹³

Koulutus pelkästään ei riitä. Virkavastuullaan tehtäviä suorittavilla virkamiehillä on edullista olla myös kansantajuista ja ajantasaista ohjeistusta tarjolla. Pääesikunnan oikeudellinen osasto on laatinut useita pysyväisasiakirjoja, jotka toimivat ohjeina ja sisäisinä määräyksinä kurinpitomenettelyn toteutuksen tueksi ja ne ovat puolustusvoimien henkilöstön saatavilla. Ohjeet tulee kuitenkin päivittää tulevan lainsäädännön mukaiseksi ja niiden on oltava käytettävissä uuden lain tullessa voimaan. Tulevaisuudessa pysyväisasiakirjat tullaan korvaamaan hallintonormiasiakirjoilla.

5.5 Joukko-osaston komentajan ja oikeusupseerin asema

Uuden muutoksenhakumenettelyn myötä on kurinpitotoimien kohteeksi joutuneella oikeus hakea muutosta joukko-osaston komentajalta ratkaisupyynnöllä. Ratkaisupyynnön vastaa joukko-osaston komentaja kurinpitoratkaisulla tutustuttuaan tapaukseen. Joukko-osaston komentajaa tässä tehtävässä auttaa joukko-osaston oikeusupseeri, joka valmistelee ja esittelee komentajalle saapuvat kurinpitotoasiat.

Maavoimien johtavan lakimiehen mukaan ratkaisupyyntöjen ja valitusten määrän ei perustellusti voi odottaa kasvan suuresti, koska kurinpitorangaistukset ovat pääsääntöisesti pantavissa täytäntöön välittömästi eikä muutoksenhaulla ole täytäntöönpanoa lykkäävää vaikutusta. Täten muutosta hakevat hänen uskoakseen vain ne rangaistut, jotka todella uskovat kokeneensa vääryyttä kurinpitomenetellessä. Hyvityksen saamiseksi tehtävien ratkaisupyyntöjen ja kurinpitovalitusten hän ei usko olevan ongelma, vaikka tietty niitäkin saatetaan silloin tällöin tehdä.⁹⁴ Uuden muutoksenhakumenettelyn sekä syyttäjän osallistumisesta luopumisen johdosta joukko-osaston komentajan asema kurinpitoesimiehenä tulee korostumaan tulevaisuudessa. Kuitenkaan joukko-osaston komentajan työmäärän ei voi olettaa merkittävästi kasvavan, sillä komentajalle menevät asiat valmistellaan oikeusupseerin toimesta. Oikeusupseerin työmäärä sen sijaan saattaa nousta.⁹⁵

⁹² Lindberg Juha, 17.3.2014.

⁹³ Sama, 17.3.2014.

⁹⁴ Sama, 17.3.2014.

⁹⁵ Sama, 17.3.2014.

On mahdotonta ennalta arvioida ratkaisupyynnöiden määrää tulevaisuudessa. Ratkaisupyynnöiden määrään vaikuttaa ennen kaikkea se, että miten asevelvollisille opetetaan heidän lakisääteiset oikeutensa kurinpitoasioissa. Jos tapahtuu, että yleisesti seuraamukset kovenevat lyhyiden poistumiskieltojen täytäntöönpanokiellon vaikutuksesta, niin voi olla, että entistä useammat uskovat saavansa liian ankaria rangaistuksia. Kuten totean muutoksenhakumenettelyn uudistuksen vaikutusten arvioinnissa, niin tietyissä olosuhteissa ratkaisupyynnön hakematta jättäminen voi olla jopa silkkää laiskuutta. On mahdollista, että ratkaisupyynnöiden määrä yllättää kurinpitojärjestelmän. Mikäli näin tapahtuu, niin joukko-osaston komentajien ja oikeusupseerien työmäärä kasvaa varmasti. Vastuu ratkaisupyynnöiden määrän pitämisessä kurissa on ennen kaikkea perusyksikön kurinpitoesimiehillä. Kurinpitoesimiehet voivat parhaiten hillitä ratkaisupyynnöiden määrää määräämällä rikkomukseen nähden kohtuullisia kurinpitorangaistuksia.

6 TUTKIMUSKRITIIKKI JA JATKOTUTKIMUSTARVE

Tutkimuksen suurin virheen mahdollisuus on se, että tutkimuksen tekijä ei ole oikeustieteilijä. Tutkimuksen näkökulma on kuitenkin oikeusdogmaattisesta lähestymistavastaan huolimatta johtamisen näkökulma. Virkamiehellä on vastuu omien toimiensa lainmukaisuudesta ja johtajalla on vastuu omien alaistensa toiminnan lainmukaisuudesta, sekä alaistensa oikeuksista. Lähdekritiikin tarve on lähteiden osalta vähäinen, sillä hallituksen esitykset ja ajantasainen lainsäädäntö ovat yleisesti luotettaviksi luokiteltavia lähteitä. Puolustusvoimien hallinnollisilta asiakirjoilta vaaditaan samaa läpinäkyvyyttä kuin muidenkin hallinnon alojen asiakirjoilta. Julkiset viranomaisasiakirjat voidaan siten laskea luotettaviksi lähteiksi.

Tämä tutkimus on siinä mielessä ainutlaatuinen, että tutkimuksia tulevista lainsäädännön uudistuksen vaikutuksista ei ole. Tutkimus on luonteeltaan hypoteettinen, joten absoluuttisia ja eksakteja tuloksia ei voida tämän tyyppisessä tutkimuksessa määrittää. Johtopäätösten oikeellisuuden ja vaikutusten todellisen esiintymisen näyttää lopulta aika. Jatkotutkimustarpeeksi muodostuu siten ennen kaikkea lainsäädännön vaikutusten tilastollinen analysointi erityisesti seuraamusmenettelyn ja muutoksenhaun kannalta sekä lakiuudistuksen tuomien uudistusten toteutuminen joukko-osastojen kurinpitomenetellessä. Tutkimusta vuoden 2014 sotilaskurinpitolain uudistusta voidaan myös osaltaan laajentaa selvittämään myös ilma- ja merivoimien joukko-osastojen sekä kriisinhallintatehtävien toimintaympäristöihin. Tutkimusta tulisi suorittaa myös oikeudenhoidon opetustarpeesta ja opetuksen toteutuksesta erityisesti vääpelin aseman kannalta siitä syystä, että vääpelin aseman korostuu huomattavasti tulevaisuudessa.

LÄHTEET

1 - Ajantasainen lainsäädäntö

Sotilaskurinpitolaki (331/1983)

Sotilaskurinpitoasetus (969/1983)

Sotilasoikeudenkäyntilaki (326/1983)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Esitutkintalaki (805/2011)

Valtioneuvoston asetus puolustusvoimista (1319/2007)

2 - Hallituksen esitykset

HE 30/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

3 - Puolustusvoimien hallinnolliset asiakirjat

HD499, Pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirja, PEOIK-OS PAK 02:05 Ohje joukko-osastossa suoritettavasta esitutkinnasta, 5.11.2007.

PEOIK-OS PAK 02:02.03, Pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirja, Seuraamusuusitus, 30.12.2003.

AJ2533, Pääesikunnan oikeudellisen osaston ilmoitus, Sotilasrikos- ja seuraamustilasto 2012, 12.4.2013.

AK928, Pääesikunnan oikeudellisen osaston ilmoitus, Sotilasrikos- ja seuraamustilasto 2013, 17.1.2014.

HD537, Pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirja, PEOIK-OS PAK 02:02.02 Sotilaslakimiehen kurinpitolausunto, 23.11.2007.

HD564, Pääesikunnan oikeudellisen osaston pysyväisasiakirja, PEOIK-OS PAK 02:04.01 Seuraamusten täytäntöönpano/Pääesikunnan oikeudellisen osaston hallinnollinen ohje seuraamusten täytäntöönpanosta, 21.12.2007.

HJ1450, Pääesikunnan oikeudellisen osaston määräys, PVHSM PEOIKOS 301 – Kurinpitovallan käyttämiseen oikeutetut sotilasesimiehet, 30.12.2013.

4 – Kirjallisuus

Ojala Timo, *Uudistuneet sotilasrikokset*, Pääesikunnan oikeudellinen osasto, Vammalan Kirjapaino OY, Vammala 2001.

Nuutila Ari Matti, ”*RL 45: Sotilasrikokset*”, sivut 1327 – 1355 teoksessa: Heinonen Olavi, Koskinen Pekka, Lappi-Seppälä Tapio, Majanen Martti, Nuotio Kimmo, Nuutila Ari-Matti, Rautio Ilkka, *Rikosoikeus*, 2. p., WSOY Lakitieto, WS Bookwell OY, Juva 2002.

Hirvonen Ari, *Johdatus oikeustieteen metodologiaan*, Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.

5 - Internetlähteet

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 29/2012 vp,

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_29_2012_p.shtml#kohta_linkki, luettu

7.2.2014

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 36/2013 vp,

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpstk&\\${BASE}=faktautpPTK&\\${THWIDS}=0.11/1393174091_342601&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpstk&${BASE}=faktautpPTK&${THWIDS}=0.11/1393174091_342601&${TRIPPIFE}=PDF.pdf), luettu 23.2.2014.

Hallintovaliokunnan mietintö 5/2014 vp,

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/havm_5_2014_p.shtml, luettu 17.3.2014.

6 - Haastattelut

Lindberg Juha, maavoimien johtava sotilaslakimies, sähköpostihaastattelu 17.3.2014.

LIITELUETTELO

Liite 1 - Määritelmiä

Liite 2 - Kurinpitoesimiehen rangaistusvalta

Kurinpitomenettely:

Kurinpitomenettely puolustusvoimissa muistuttaa läheisesti poliisin suorittamaa rikostutkintaa, joskin nopeutettua sellaista.⁹⁶ Rikostutkinta koostuu esitutkinnasta, syyteharkinnasta, oikeudenkäynnistä ja rangaistuksen täytäntöönpanosta, kun taas kurinpitomenettely koostuu esitutkinnasta, syyteharkinnasta, kurinpitoesimiehen rangaistuspäätöksestä ja rangaistuksen täytäntöönpanosta. Koska rangaistus tehdään lopulta yhden esimiehen päätöksellä, ei kurinpitomenettelyä voida käyttää kuin selkeissä ja varsin vähäisissä asioissa.⁹⁷ Teon vakavuusasteen noustessa lähetetään tapaus esitutkinnan jälkeen syyttäjälle syyteharkintaa varten joukko-osaston komentajan päätöksestä.

Kurinpitoesimies:

Kurinpitoesimiehiä maavoimien perusyksikössä on kaksi kappaletta: perusyksikön päällikkö, sekä perusyksikön vääpeli. Perusyksikön päällikköä korkeampi esimies on joukkoyksikön komentaja. Joukko-osaston komentaja on oman joukko-osastonsa ylin kurinpitoesimies. Kurinpitoesimiehellä on oikeus tarvittaessa käyttää lainmukaista kurinpitovaltaa alaisiinsa. Kurinpitoesimiehellä ei ole kurinpitovaltaa hänen alaisuuteensa vain väliaikaisesti määrättyyn sotilaaseen, tai sellaiseen sotilaaseen, joka on hänen alaisuuteensa määrätty vain tietyn palvelustehtävän suorittamiseksi.⁹⁸ Tällaisten sotilaiden sotilasrikoksista ilmoitetaan ja niistä vastaa kyseisen sotilaan varsinainen kurinpitoesimies.

Tutkinnan toimittaja, tutkinnan johtaja ja tutkinnan suorittaja:

Sotilaskurinpitoasetuksen 1 §:n mukaan tutkinnan toimittamisesta huolehtii se esimies, jonka alaisessa joukossa tai laitoksessa rikos on tehty, tai rikoksesta epäilty palvelee. Tutkinnan toimittaja joko johtaa tutkinnan itse, tai määrää tutkinnalle tutkinnan johtajan. Esitutkintalain 14 §:n määräämänä esitutkintaa johtaa aina tutkinnanjohtaja, joka on pakkokeinolain ensimmäisen luvun 6 §:ssä mainittu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Sotilaskurinpitolain 19 § määrää, että sotilasasioissa tutkinnanjohtajana voi toimia vain pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä löytyy joukko-osastosta useita, mutta perusyksikön tasalla sillä tarkoitetaan sen perusyksikön päällikköä, jonka alaisuudessa epäilty rikos on tapahtunut. Tutkinnan toimittajana ja johtajana toimii usein perusyksikön päällikkö. Tutkinnan johtaja useimmiten määrää tutkinnalle suorittajan, jona voi toimia kuka tahansa puolustusvoimissa palveleva, paitsi varusmiespalvelustaan suorittava henkilö. Nykyisen lainsäädännön mukaisesti tutkijan tulee mahdollisuuksien mukaan olla perehtynyt rikostutkintaan, ja hä-

⁹⁶ HE 30/2013 vp, s. 6.

⁹⁷ Sama, s. 6.

nen tulisi - mikäli mahdollista - olla jokin muu kuin kuulusteltavan suoranainen esimies. (Sotilaskurinpitolain 28 §, 2 momentti.)

Pääesikunnan oikeudellinen osasto määrittelee keskeisiä kurinpitomenettelyn käsitteitä seuraavasti:⁹⁹

Epäilty: Henkilö, jonka syylistymisestä rangaistavaan tekoon on objektiivisesti arvioiden perusteltuja epäilyjä.

Asianomistaja: Henkilö, joka on rikoksen johdosta kärsinyt vahinkoa tai jonka oikeuksia on rikoksella loukattu. Esimerkiksi pahoinpitely, anastus, vahingonteko tai luvaton käyttö ovat tyypillisiä asianomistajarikoksia.

Huomioitavaa on, että puolustusvoimien asianomistajarikoksista suurin osa on varusmiesten välisiä pahoinpitelyjä, näpistyksiä ja varkauksia. Esimerkiksi niskuroinnin ei katsota rikoksena kohdistuvan esimieheen henkilökohtaisesti, vaan esimiehen asemaan. Asianomistaja on pääsääntöisesti vain sotilasoikeudenkäyntilain 2.2 §:n mukaisissa rikoksissa.

Todistaja: Henkilö, jota kuullaan rikosasian esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä tarkoituksena selvittää asian kannalta relevantteja tosiseikkoja (tapahtumia).

Asianosainen: Asianosaisia rikoksen esitutkinnassa ovat rikoksesta epäilty ja asianomistajat.

⁹⁸ Pääesikunnan oikeudellinen osasto, *PVHSM PEOIKOS 301 - Kurinpitovallan käyttämisen oikeudet sotilasesimiehet*, HJ1450, 30.12.2013, s. 3, 4.

⁹⁹ HD499, s. 4.

Alla olevaan taulukkoon on koottu sotilaskurinpitolain 2 ja 3 §:n mukaiset kurinpitorangaistukset ja kurinpito-ojennukset sekä joukko-osaston kurinpitoesimiehet. Taulukossa vasemmalla ovat kurinpitoesimiehet ja ylhäällä seuraamuslajit. Muistutus, ylimääräinen palvelus ja poistumiskielto ovat kurinpito-ojennuksia. Varoitus, poistumisrangaistus, aresti ja kurinpitosaakko ovat kurinpitorangaistuksia. Arestia voidaan määrätä vain tuomioistuimen päätöksellä. Kurinpitoesimiesten rangaistusvalta eri seuraamuslajeittain kasvaa taulukon mukaisesti. Joukko-osaston komentajalla on oikeus määrätä kaikkia kurinpitorangaistuksia ja –ojennuksia.

	Muistutus	Ylimääräinen palvelus	Poistumiskielto	Varoitus	Poistumisrangaistus	Kurinpitosakko
Perusyksikön vääpeli	x	Enintään 3 kertaa				
Perusyksikön päällikkö	x	Enintään 5 kertaa	Enintään 10 vuorokautta	x		
Joukkoyksikön komentaja	x	Enintään 5 kertaa	Enintään 10 vuorokautta	x	11-15 vuorokautta	
Joukko-osaston komentaja	x	Enintään 5 kertaa	Enintään 10 vuorokautta	x	11-15 vuorokautta	1-30 päivältä